

Виходить у Львові 1-ого і 15-ого кожного місяця в обсязі два і пів аркуша.

ПЕРЕДПЛАТА ПЛАТНА З ГОРИ ВІНОСИТЬ:

З додатком „Словаря російсько-українського“: на цілий рік 8 зар., (для за-
границі 8 рублів або 16 марок). — Без „Словаря“: на цілий рік 6 зар., (для
заграниці 6 рублів або 12 марок), на пів року 3 зар., на чверть року
1 зар. 50 кр. — Одно число коштує 30 кр.

Редакція, адміністрація і експедиція у Львові, при ул. Академічній Ч. 8.

Рукописи мають бути писані праворуч „Зорі“. Твори узнані ре-
дакцією непридатними до поміщення, повертає ся авторам (на їх кошт) без
пояснення причин. — Редакція відповідає тільки на ті писма, до котрих
додано поштові марки: ся постановка не дотичить письменників, що
містять свої твори в „Зорі“.

М і ж н а р о д .

Повість М. Школиченка.

(Далі).

VII.

Почала ся весна. Іван Горобець останні кущі снігу та на аложене посеред двора дерево. Він міркував, що от-от розпочне будівлю нової хати і, коли скінчить її, то тоді вже справді почувати не себе спокійним і щасливим аж до самої смерті. Так само міркувала і його жінка Параска; одна тільки Наталка думала зовсім инше, бо ось уже повертало на другий тиждень, як Андрій Петренко поїхав з дому до Києва і до сього часу не повертав ся. Ніколи собі не гадала Наталка, що буде нудитись за паничем, а отже довело ся запевнитись, бо без Петренка їй так зробило ся сумно та невесело, що здавало ся, ніби то вона загубила щось вельми коштовне та ще до того стратила й надію не тільки повернути згублене, а навіть і замінити чим небудь коштовну тую згубу. А згуба-ж така потрібна задля неї, така необхідна, що Наталка не може навіть ступити кроку, щоб не згадати та не пожалкувати за нею! — Дуже було невесело Наталці! І щоб не робила вона, за щоб не ваяла ся, а думки були завжди однаковісенкі: усе міркувала вона про Петренка, та все силкувала ся відгадати: де він тепер, що з ним діється, що робить, чи не трапилось якої лихої години; чи повернеть ся нарешті у хутір, чи ні? „А що як, не доведи Господи, та не повернеть ся, що тоді? — мір-

кувала Наталка, — а от що, — сумливо відповідало щось у її думці, — тоді ніколи вже не побачиш ти того хорошого, при-
язного обличчя, тієї темної, м'якенької борідки, тих очей блакитних, що так приязно блищали знід золотих окуля-
рів; ніколи не почувеш і тих розумних, цікавих оповідань, не держати меш у своїй рупі такої м'якенької, теплої ру-
ченьки і ніколи вже не витати меш у своїй хаті того щирого, ласкавого Андрія Івановича, що ніколи й нічим не з'обидів тебе, не присоромив, не на-
сміхав ся над твоєю незрозумілістю, а завжди поводив ся з тобою неначе з якою панночкою, — ласкаво, ввічливо і ніколи не відрікав ся, і не втомляв ся оповідати на усі твої запитання, хоч би ти задавала їх цілу ніч і цілий день“...

Володимир Шухевич.

Наталці аж сумно робило ся після такого міркування і з грудий її раз-по-раз зривали ся тяжкі зітхання, а очі мимохіть зорили по той бік Удаю, та пильно придивляли ся до невеличкого будинка, з надією розпізнавши крізь темні шибки знайому Петренкову постать, але марно! Ось уже повернуло й на третій тиждень, а його не було, та й не було!

Сумно і довго тягнули ся задля Наталки дні. Нарешті наступила третя неділя; Наталка прибрала ся у своє сьвятне вбрання і пішла до церкви. По дорозі наздогнали її дівчата — подружки і подорожкавши, почали докоряти, що все вона сидить дома, що не можна її спитати ні на вулиці,

ні на досвітках, ні на вечірнях, що зачинила ся собі у власній хаті, неначе та черниця у келії, та й не з'являється на світ божий. Наталка відмагалась, як уміла, і нарешті завершила словами, що батько та мати не пускають її на гулянки. Трохи згодом дівчат наздогнали три парубки і поворухались. Парубоче привітання відносилось загально до всіх дівчат, очима-ж провели вони тільки саму Наталку і, шепочучи щось поміж собою, пішли далі. Незабаром дівчат наздогнав ще один гурточок парубків, а там ще один і всі вони здорювались загально, а очима виять таки проводили саму тільки Наталку. Наталці було занадто ніяково; вона спочувала, що лице її горіло огнем, бо, опріч звичайної соромливості, вона ще добре тямала, що в душі її подруг прокидала ся заздрість. Усе оце вкупі Наталку турбувало, бентежило і мимовільно наводило на думку про Петренка, — ніколи він не доводив її своїм поглядом до такого становища. Петренко завжди дивив ся на неї звичайненько, ласкаво, і коли зазиримчивав іноді що небудь, то тієї-ж хвилини переводив свої очі на якісь інші речі і Наталка заспокоювалась відразу. Від слоботних же парубочих поглядів вона червоніла так, що аж в очах темніло. — „От безстидники, от слютотіги“, — думала собі Наталка, та яко мога спшила скорій увійти в церкву. Але й тут не сховала ся вона від цікавих парубочих поглядів, зорили вони за нею і в церкві; але Наталці все-ж таки було спокійніше, вона молилась Богу і пильнувала не звертати ні жадної уваги на тих, хто проходив посеред церкви, та повертав голову у її бік.

Переслухавши службу Божу, Наталка швиденько поверталась до дому і раз-по-раз позирала на хутір Петрівку. Їй дуже хотіло ся розшукати очима якийсь небудь ознак, якийсь сказав би їй, що Андрій Петренко уже повернувся. Бажання Наталчине було не марне, — вона зазиримчивала, що посеред паничевого дворища стояв віз, а біля його пара коней, котрі були ще у наритниках і марували на весь двір. „Приїхав панич, приїхав!“ — радісно шепотіла Наталка і, від щирої, надзвичайної радості, по всьому її тілу розливалась ся гаряча кров. Наталка була така зворушена, що лице її червоніло неначе той маків цвіт, а серце так тьохало та било ся у грудях, що ніби хотіло вискочити.

— Слава Богу! — бурмотала Наталка далі, — приїхав таки панич, приїхав Андрій Іванович!... Слава Богу, слава Богу!

Наталці не обідалось. Радісно і трівожно сиділа вона за столом та все сподівалась, що от-от відчиняться хатні двері і на порозі з'явиться паничева постать. Тільки-ж сподівання її було марне, Петренко не приходив. Правда, він таки міркував ще дорогою, що коли приїде до дому та відпочине трохи, то перш над усе відвідає Горобцеву сімю. Так він думав, але-ж, повернувшись до дому, спочував себе таким натовленим, що поклав зайти до Івана не раніш, як у вечері. Однак, не вважаючи на такий рішинець та втому, Петренка вабило таки до Івана, або певніше до Наталки, бо, полежавши кілька хвилин на своєму ліжку, він підвів ся, підійшов до свого вікна і пильно задивив ся на стареньку Горобцеву хату. Що діялось тоді у Петренкових мріях, Господь його святий знає; у Києві-ж він спочував себе зовсім спокійним. В ряди-годи тільки спадала йому на думку учениця Наталка, і тільки в ті хвилини ворухило ся в душі його щось схоже на невеличку нудьгу, та разом з тим з'являло ся ще бажання позирнути на свою ученицю, що завжди так пильно дивилась на його своїми великими, чорними очима, у котрих світилась щира приязнь, цікавість та жвава, дитяча нетерплячість. Але-ж вернемося до Горобцевої сім'ї.

Скінчивши обід, невеличка Іванова сім'я розійшла ся відразу. Сам господар, як звичайно це водить ся, пішов до шинку, щоб погостити там з людьми, Параска-ж узяла бохончик хліба і пішла відвідати свого хрещеника, а що до Наталки, то ця лишилась дома; вона сподівалась, що от-от приїде до їх Петренко, а того й не хотіла виходити з дому.

З хвилини на хвилину трівожливе Наталчине сподівання почало переходити в сум, а далі і в нерозважну тугу. Наталка дожидала Петренка не в хаті, а сиділа у дворі на колодах і що хвилини позирала на вогрічко, на котрому стояв Петренків будинок. Після довгого і марного сподівання, На-

талка зігнула тяжко і нарешті пішла в хату. У хаті було тихо, спокійно і Наталка, схиливши ся грудьми до столу, загадала ся знову. На дворі почало вже потроху сутеніти і поволока темряви, укупи в хатню, нерухомою тишою, занадто згідно зливалась ся з Наталчиним душевним становищем і, через якийсь там час, довела її до того, що по рум'яному, свіжому дівочому видочку одна за другою покотили ся буйні краплі сліз; але-ж Наталку так пильно обгорнули сумливі, потайні думки, що вона не помічала навіть, як слюзи її одна-за-другою тихо падали з рум'яних щічок і зникали десь у широких рукавах її святної, вагиптуваної та вимережаної сорочки. Наталка стояла біля столу і не ворухилась. Тим часом за вікном майнула тінь і незабаром у сінях зашелестіла по дверях чиясь рука. Наталка швидко підвелась від столу, повернувшись до дверей і ждала. Двері відчинились і в хату увійшов Петренко.

— Паничу, голубчику! — скрикнула відразу Наталка і, з надзвичайною радістю, хутко, та несподівано, почала гаряче цілувати Петренкове обличчя, щиро обвиваючи його шию своїми руками.

Все оце скоїлось так хутко та несподівано, що в першу хвилину Петренко не здолав навіть стямитись, що з ним діється, коли-ж опам'ятав ся трохи, то Наталка стояла вже з боку і ніби те дитя, що зробило велику шкоду, низько похнюпила свою голову. Лице її справді палало тепер дійсним огнем, а на щоках блищали слюзи.

Петренко нестямно зняв з голови свою шапку і мовчки став дивитись на Наталку. Йому хотілось промовити до неї якесь слово, але губи його, з початком привітної ухмілки, неначе захолонули, а язик зовсім не хотів і поворухнутись навіть.

— Боже мій! Що-ж це я зробила!? — скрикнула нарешті Наталка і, хутко закривши руками своє обличчя, вибігла з хати.

Коли Наталка зникла, Петренко почув, що поза шкурою його розлило ся щось тепле, йому зробило ся душно і він опам'ятав ся відразу. Перш над усе Петренко обвів очима хату, а далі пробурмотав щось, надів на голову шапку і вийшов з хати. На дворі ласкаво привітав його Кудлай; Петренко озвав ся до його, погладив рукою по кошлятому, кудась до лобі і став придивлятися до всіх темних закутків, які тільки були в убогому Горобцевому дворі. Пильно оглядівши увесь двір, Петренко запевнив ся, що в дворі не було нікого. Постоявши кілька хвилин, та поміркувавши, він підійшов до воріт, прочинив фірточку і зупинив ся. Через кілька хвилин на вулиці з'явив ся гурточок селян; Петренкові здало ся незвичайним стояти у чужих воротах, а того він лишив їх і пішов по вулиці назустріч тому гурточку людей.

Селяни пізнали Петренка відразу:

— Добрий-вечір вам, паничу! — привітали вони Петренка, здіймаючи шапки, та кланяючись.

— Добрийвечір! — відповів панич і те-ж злегенька вклонивсь, торкнувши рукою шапку.

— Уже ви, паничу, приїхали? — запиталось кілька голосів.

— Як бачите! — відповів Петренко і, при цьому слові, гурточок селян розминув ся.

Петренко йшов далі і роздумував. Він вагав ся тепер і не знав, що його гаразд зробити: чи йти вже прямісенько до дому, чи повернути ся назад до Наталки? Запитання не розгадувалось, а тим часом Петренко йшов собі, та й ішов. Нарешті він сининив ся, постояв, повернувшись у один бік, у другий і, вже не спиняючись, повагом пішов до дому.

VIII.

Коли Іван з Параскою повернули до дому, Наталка їх сиділа за столом і читала якусь книжку. По правді кажучи, Наталці було овсі не до читання, але-ж узяти ся за друге яке діло вона не могла, бо саме був святий вечір і робити було гріх. Сидіти-ж у хаті склавши руки не хотіло ся їй і тим більше, бо після такої зустрічі з паничем їй так соромно було, що вона бояла ся навіть зустрінутись з батьком та матір'ю. Наталці здавало ся, що такий її вчинок відомий став уже не тільки батькови по матері, а навіть усюди, селу, та й цього мало, — їй увидало ся, що під вікна, стіни, стеля — усе

дивилося на неї не так, як завжди, а якось особливо, та ще ніби й шептало:

„Панича цілувала, безсоромнице, панича!“

— Господи, і як таки я наважилася так зробити? — міркувала Наталка. — Як насмілилася я кинути паничеві на шию, цілувати його?... Чи можна-ж таки мужичій дочці цілувати панича в очі, в губи?... Задля усього єсть панночки, — тільки вони можуть так цілувати панича!... А моя доля... Мені можна було поцілувати його тільки в руку, а не так!... Ох, дурна я, дурна! Затушило мені голову, відняло розум!... І як же я спогляну тепер у його очі?... І знову таки дурна! Хіба-ж після цього панич прийде? Та він тепер і хату нашу обходити не за цілу верству! Яка йому охота бачити мене після того, коли я наважилася так зобидити, так уразити його? Він у той же мент хотів мабуть вилаяти, присоромити мене, та тільки не встиг... Мало хіба розказують про те, як за кріпачства ще, отакі самі дурні дівчата, як оце я, лізали до паничів цілувати ся? Але що-ж з того виходило? — Одній діставалось по пиці, другій задавали доброго хльосту різками, а третій відтинали косу!... Дурна я, дурна! Не прийде тепер панич і не розкаже нічого... Віддячила я йому за добро! А що як не приведе Господи, та розкаже він про це ще й батькові та матері, — поскаржиться на мене? Боже мій, що мені тоді робити на білому світі?... Пропаша я тоді, на віки пропаша! І по тілу западло збентеженої Наталки виступав холодний піт.

У такому душевному становищі застали її батько та мати за книжкою.

— Яку це ти, доню, читаєш книжечку? — ласкаво запитала мати.

Наталка підвела голову і стиха промовила:

— Хрестоматию!

— Чого-ж оце ти так розчервонілася? — трівожливо запитав батько і притулив до Наталчиного гарячого лоба свою широку, жорстку долоню.

— Та голова трохи болить! — сьміливіше відповіла Наталка і значно заспокоїлась. Вона, бачите, сподівалась чогось страшного, докірливого, а тут зовсім навиворот: турбота, ласка, прихильність!...

— Так ти-б, Наталко, краще лягла, — промовила мати, — ось я зараз постелю тобі, та й лягай з Богом, воно й полегшає! — І Параска швиденько почала поратись біля постелі.

Наталка загорнула книжку і сиділа мовчки.

Поки Параска слала постіль, а далі лагодила вечерю і поки нарешті скінчила ся вечерея, Андрій Петренко увесь цей час ходив по своїй кімнаті та все міркував. Наталчина зустріч таке зробила на його вражіння і так багато відкрила йому деяких новинок, що хоть пройшло після тієї зустрічі і доволі часу, але-ж він ніяк не міг заспокоїтись та спокійтись на своєму звичайному становищі. Наталка, в образі провинуваченої дитини, з западло почервонілим лицем, та з блискучими від сліз та радощів очима, стояла у його мріях живою живісенькою і Петренко тепер, у своїй душі, заспокоював її, пестував і йому було любо-весело. Але самоцілдурювання таке тягло ся у його хвилинами, бо зараз же мимохіть спадало йому на думку і те, як перелякана Наталка скрикнула і як хутко вибігла з хати, не зачиняючи навіть за собою дверий. „І чого вона, дурненька, алякала ся? — думав Петренко, — та й куди-б їй побігти?... Але-ж добрий і я! Замість того, щоб заспокоїти її, щоб відповісти на її поцілунок найменше ласкавим словом, я несподівано остовбенів і став посеред хати, неначе який школяр, не маючи спромоги вимовити ані єдиного слова! Звичайно, що після такої моєї петімашности, дівчині повинно було здатись, що така її зустріч мені не подобалась, що я не люблю її і що надзвичайну сьмилівість такого дівочого поступу я покарав цілковитим мовчаннем. А таке мовчання задля дівчини, та ще особливо такої, як Наталка, вельми важка кара. Натура її отверта, проста, вона зовсім схожа на дитину. Але все-ж таки я овіс на сподівався, щоб вона так широко приважала ся до мене... А чого вона плакала? Мені здається, що й досі ще слізи її лишилися на моїй шиї. — І Петренко помацав рукою поза своїм коміром... — А любя, гарнесенька вона, — міркував він далі, — але що тепер з нею? Чи скоро вернула ся вона до дому,

чи заспокоїлась уже, і про що тепер вона міркує?... Ні, погано я зробив, що пішов прямо до дому; треба-б було вернутись, діждатись, заспокоїти... Але що-ж перешкоджає мені навідатись до неї оце тепер, зараз? Здається-ж, ще не зовсім пізно?“ Петренко зиркнув на дзвігарки, підійшов до вікна і став дивитись на Горобцеву хату. У хаті ще манячило світло, а дзвігарки показували всього тільки початок десятої години. Петренко надів на голову шапку, узяв ціпок і попрямував у село.

У селі було тихо й спокійно. У багатьох хатах не світилось уже зовсім, однак молодіж ще не розходилась, бо далеко десь тихо лунали веснянки і іноді долітали до Петренка відгуки то дівочого, то парубочого реготу; біля деяких хат ліниво гавкали собаки. Петренко хутко перейшов греблю і ще хутше пішов по сільських вулицях, — він бояв ся, щоб не погас світ і в хаті Івана Горобця. Через кілька хвилин Андрій Петренко був уже біля Іванової хати і позирав у вікно. Іван стояв саме супроти образів і молвив ся Богу, Параска поралась біля печі, а Наталка зовсім не видно було. Петренко стривоживсь трохи, але придивившись пильненько і за-примітивши, що на полу, біля самої стінки, лежала людська постать, заспокоїв ся. Він був певен, що то була Наталка, а того спокійненько вже дожидав тієї хвилини, коли Іван перемолить ся. Дождати прийшло ся недовго, Іван незабаром перехрестив ся останніми трьома хрестами і, відступивши від столу, почав накладати люльку.

Петренко стукнув злегенька у вікно і промовив:

— Добрий-вечір, Іване!

Іван відразу пізнав Петренків голос і відповів:

— Добрий-вечір! Заходьте, паничу, в хату!

— О, ні, тепер уже пізно, — промовив Петренко, — я так собі, мимоходом... Завтра зайді!... А як ви собі поживаєте?

— Та спасібі вам, усе, дякувати Богови, гаразд!

— Слава Богу! А будеш же ти завтра дома, чи ні?

— Буду, буду! Заходьте, просимо покірно! Новину розкажете яку небудь, ви-ж оце сьогодні тільки й повернулись? — наблизившись до самісенької шибки, гомонів Іван.

— Та сьогодні-ж! — відповів панич. — Але час уже й мені на відпочинок, — бувайте здорові! — і Петренко, кивнувши головою, відійшов від вікна.

— Щасливо! На добраніч вам! — щільно притулившись до шибки, промовив Іван навздогінці.

— У кого-ж оце він був, що повертаєть ся мимо нашої хати? — запитала Параска свого чоловіка.

— А Бог же його знає! Може у попа, а може у кого й иньшого, хіба він мало у кого буває! — відповів Іван.

Розмова про панича на цьому й скінчилась. Хвилини через п'ять у Горобцевій хаті було вже тихо й темно, а через пів години Іван та Параска спали вже міцним сном.

Наталка, що довгий час лежала зовсім нерухомо, розкутала тепер свою голову і перевернулася на другий бік. Вона від слова до слова чула батькову розмову з паничем і тепер їй зовсім не спалося. Серце промовило їй, що панич овіс не мимоходом підходив до їх вікна, а приходив він навмисне, йому хотілось довідатись, запевнитись, що тепер з нею діється, а може й того, аби тільки заспокоїти Наталку, що він не гнівається ся, не сердить ся на неї... А такої прихильності від панича можна було сподіватись, бо він такий приязний, добрий та розумний, що йому овіс не труднація зрозуміти те, що діється ся у дівочій душі, і от він прийшов заспокоїти Наталку. „Господи, який він любий, який хороший, як широко я його люблю!“ — радісно шепотіла Наталка, але при слові *люблю* по тілу її несподівано ползли мурашки.

„Так он воно що означає любити, кохати, — злякано думала Наталка. — виходить, що все те, що баламутить душу, мучить серце, примушує міркувати, плакати, — все оце зветь ся коханням!... Виходить, що мене мучило кохання, що панича я люблю так само, як Харитина любить Хведора, Софія Миколу — як завжди усі влюбляють ся!... А мабуть що так! Та запевне так, бо серце промовляє мені, що панич задля мене миліший від усіх і від усього!... Так, так! — Я кохаю його, — он як кохаю!... Але чому-ж я не зрозуміла цього раніше?“ — І Наталка знову зробила ся

страшно. Але чого страшно, що саме лякало її, вона ніяк не здолала зрозуміти.

IX.

Ідуть за днями дні. Зазеленіла на землі перша весіння травичка, повадувались на деревах бруньки, ожив тихий Удай і мірно покотив свої каламутні, весінні хвилі. Надворі весна. Зовсім ще мало показала вона своїх чар, але-ж не вважаючи на те, усім людям здавалося, якось особливо весело і усі нетерпляче бажали спекатись скорій сумливої зими, що тільки недавно почала зникати. Що Божого дня і старі й малі пильно придивлялись до напухлих брунечок та все запевняли ся, чи скоро почнуть обголені вітки вбирати ся у своє перше убраннечко, у блискуче жовто-зелене листечко.

Любив і Петренко перший весінний пробудок, він йому подобався навіть більше, ніж справжній весінний розпал. Повернувшись з своєї подорожі, він тепер зранку до вечора вештався по надвір'ю та працював то над садінням дерева, то над рівчакми, що треба було проконувати задля протіку води; останніх же кілька днів Петренко укупі з майстром узяв ся за друге діло, він розпочав будувати нового човна і так зацікавив ся цією працею, що з великою нетерплячістю дожидав ся тієї хвилини, коли його новий човен у перше сколихнеть ся на Удаєвих хвилях і під помахом легких весел понесеть ся укупі з своїм хазяїном вподовж рідної, любішої річки, аж ген-ген за село, до того крутого загрія, що так густо покриті зеленою лозою.

Пропрацювавши увесь день над човном, чи там над иншим яким ділом, над вечір Петренко безпримінно прямував до Наталки і там то за читанням, то за розмовами просиджував щоденно годин по дві, а то й більше. Наталчина неактивність, що почувала вона до Петренка після відомої зустрічі, устигла вже минути зовсім і все у їх пішло по старому; коли-ж і була яка віміна, так тільки та, що Петренко поживав тепер на Наталку невміру частійш і цім іноді примушував її так спадхнути, що Наталчине лице робило ся червоне, як маків цвіт. Наталка дуже не любила пильних парубочих поглядів, але-ж супроти Петренкових вона зовсім не ремствувала, бо паничеві погляди зробились їй такі любі, що вона чула тепло їх аж у самісенькій душі.

Петренко привіз Наталці з Києва декілька книжок, і тепер у їх найбільше вела ся розмова про їх зміст, і розмова така: Петренко розпитував Наталку, як зрозуміла вона прочитане, а та мусіла докладненько розповідати йому. Петренко уважно вислухував свою вченицю і коли трапляло ся, що вона чого не зрозуміла, або-ж і розуміла, та не так, як треба, тоді Петренко починав освітчувати та поясняти незрозуміле місце і розмови робились досить цікавими.

Іванові сусіди знали, що панич вчає до його що вечера та влічав Наталку грамоти, але-ж призбрювання та злих пащитування не розводили ніяких, їм тільки було ваздро трохи, що Іванова дочка несподівано зробилась письменною, та ще й такою розумною, що навіть старим докладненько розказувала, звідкіля береть ся дощ, сніг; від чого з'являється грим, блискавка, веселка; як виплоджується сарана і що треба робити, щоб перешкодити їй виплодитись. Коротенько кажучи, Наталка, з погляду сусідів, робилась що далі таким поважним прикладом, що батьки та матірки з дорогою душею раді були-б мати у себе таку дочку. Ширилась зга сього і Петренкова добра слава; особливо-ж запомогло цьому те, що по селу промайнула вістка, буцім панич поклав рішинець безпримінно зробити початок сільської школи, а поки що думає, діждавшись зими, розпочати вчення дівчорі у своєму власному будинку, задля чого зарані вже призначив одну кімнату і накупив книжок.

У Ценьках школи не було, а селянам дуже хотіло ся вивчити своїх дітей, а того з великою нетерплячістю сподівали ся вони того часу, коли паничева думка перевернеть ся в справжнє діло. Покиль же що, вони зарані миткували та силкувались відгадати, чиїх попереді дітей візьме панич до своєї школи? Це запитання було таке цікаве, що міркували про його не раз і не два, а іноді доходило навіть і до суперечки.

Але до зими було ще дуже далеко і на селі поки що вело ся по старому.

Одного вечера Петренко прийшов до Горобців пізнійше трохи, ніж завжди водилось, і з особливою пихою та радістю розказав усім сім'ї, що човен його зовсім уже висох і що він сьогодні уперше спустив його на Удай і плавав оце годин мабуть зо три. Паничеві радості порадувалась і вся Горобцева сім'я, та інакше й не можна було, бо раніше усі вони вислухували тільки скарги, що сонце хоть і світило, але не гріє й на крихту, бо ось уже повернуло на другий тиждень, а смола на човні не просихає, та й не просихає, — хоть ти й що хоч кажи! Тепер же, як бачите, панич діждався свого, радувався, а того і всі були задоволені такою хорошою пригодою.

— Я собі гадаю, — звернувся Петренко до Наталки, — забрати й тебе коли-небудь на човен! А як чудово, коли-б ти знала плинути по Удаю у тихий, ясний вечір!

Почувши останні Петренкові слова, Іван та Параска трівожно позирнули на панича, а потім перезирнули ся між собою і стали слухати далі. Петренко зауважив це і зараз звернувся до старих:

— Чого ви на мене так дивили ся? — запитав він.

— Та, бачите, паничу, — заговорила Параска, — не до речі якось нашій Наталці плавати на човні! Вона зовсім не задля цього вродила ся, її доля інакша!

— Ха-ха-ха! — зареготав Петренко, — та хіба-ж задля цього треба родитись? Мало хіба плавав по Удаю сільських дівчат та парубків — подивіть ся!

— Та я знаю, паничу, — знову промовила Параска, — але-ж вони плавають по ділу, а не так собі!

— По ділу? Яке-ж у їх діло на Удай?

— Як то, яке? Парубки заставляють ятері і плавають до їх навідуватись, дівчата плавають за очеретом, за травом телятам, — от вам і діло!

— Та що бо ти, Параско, вигадуєш? — незадоволено промовив Петренко, — і який тепер може бути очерет, чи там трава, коли з землі тільки що зсунув ся сніг?!

— Та воно, паничу, не без того, — вмишав ся Іван, — плавають іноді й так собі, але-ж це буває тільки під святом, і плавають у човні не парами, а душ по п'ять, чи скільки там поміститься ся, та й не так, щоб укупі з парубками, а так: дівчата в своєму човні, а парубки в своєму.

— Ну, добре, нехай собі й так, але-ж задля того, щоб поїхати дівчині з парубком, чи там мені з Наталкою, овсі-ж не треба радитись! Коли-ж і треба що небудь, так тільки те, що прийшлося би відступити трохи від того звичаю, що забороняє плавати по парі, та змішуватись дівчатам з парубками, от і все! Чи може ще не так? — повернувся Петренко до Івана.

— Та ні, паничу, воно так, — промовив Іван, — але-ж і Параска правду каже: відступити від такого звичаю не слід, бо я певен, що коли-б побачили вас з Наталкою у човні, та ще й у будень, то зараз би й пустили поговорі!...

Петренко слухав Івана і цілком згоджувався з ним у своїй думці, але-ж мета — викоренити з громадського життя деякі звичаї, а більш того думка не принижати себе перед селянами у своїх власних поглядах, примусили Петренка стояти на своєму, а того він і промовив:

— Ех, Іване, Іване! Ти те-ж нісенітницю верзеш! Адже-ж я хожу до вас кожного вечера, і хожу не яких небудь два, чи три дні, а, слава Тобі Господи, який уже час! І що-ж? Розпускають хіба про твою дочку яку небудь несласу?

— Ні, паничу, не розпускають, але-ж це зовсім инша річ! Люди знають мене, знають Параску, Наталку, знають нарешті і вас, які ви!

— Ну, добре! А хто-ж хоче взяти на човен твою дочку, як не я?

— І це правда ваша, але все-ж таки коли-б люди побачили Наталку на човні з вами, так зараз і пішло-б по всьому селу!...

— Ти знову таки своє! — викрикнув Петренко, — ну, а ти, Наталко, як думаєш? — звернувся Петренко ще до Наталки.

— Та й я-ж так, як батько та мати, — опускаючи вниз голову, тихо промовила Наталка.

Запорожець. [Академія С. І. Васильковського].

— Чудасія! — здвигнувши плечима, промовив Петренко, — виходить, що ви боїтесь мене! Що тільки на ваших очах, тільки у вашій власній хаті не страшний я вам, а слід відступити мені від вас кроків на п'ятьдесят, і я роблюся зараз ворогом, страшним чоловіком! Чудні ви, та й дуже чудні! Ви боїтесь того, чого зовсім не слід боятися, а чого треба боятися як огню, на те не звертаєте уваги!

— Ні, паничу, — привітним голосом почав Іван, — ви трошки не так кажете: перш над усе ми вас дуже поважали і не боїмося ані на крихоту, але-ж плавати на човні без жадного діла, — випало зовсім не на нашу долю, так можуть робити тільки пани, і їм ніхто не подивує, і ніхто не осудить, бо на те вони й пани, коли-ж між нашим братом наважиться хто небудь таке витворяти, то такого добродія осудять і осміють безпремінно, а особливо ще коли трапилось би побачити на човні укупі з паничем просту дівчину!

— Добре! Нехай буде й так! — згодився Петренко, — але-ж боїтесь того, що якийсь там дурень скаже: „Дивіться! Іванова Натадка в пани шісться, — на човні плаває з паничем!“ — по моєму це велика дурниця! Пан підком такий же чоловік, як і ви. Ви тільки звикли дивитися на його інакше, він у вас як білоручка, як чоловік, що істнує тільки на те, аби пити, їсти, та нічого-сененько не робити! Але кажіть удруге, що це дурниця, погляд такий несправедливий! Майте, — коли пан чоловік справді освічений, то ледарюю не буде він ніколи; ледарства він ненавидить, а працює завжди так само, як і ви, і коли відрізняється від вас, так тільки тим, що не вважаючи на працю він, у зайвий час, з великою охотою попливе і на човні, і до театру піде і взагалі не відцурається ніяких утіх, бо добре знає, що втіхи повинні бути, і що чоловік повинен користуватися ними, на скільки дозволяє йому його спроможність. От, до такого розумного життя повинні прямувати й ви! Ніяка праця не повинна перешкоджувати вашому почуттю до якоїсь там утіхи. Хочеться вам, наприклад, поплавати на човні у буддень, — сідайте й пливіть, пам'ятайте тільки, щоб не загаяли на це робочого часу, щоб не відірвалися від розпочатого діла, а скористувалися зайвою годиною. Певна річ, що безпремінно знайдесться якийсь там дурень, що покаже на вас пальцем і промовить: „В пани шісться! На човні плаває у буддень і без ніякого діла!“ Але ви плюньте на такого дурня і робіть своє. В таких річах ви повинні триматися тільки свого правдивого, душевного почуття, а воно ніколи вас не обдурить. І коли почуте ваше промовляє вам, що ви робітник чесний, не гультай, не ледар, нехай тоді пащикують про вас люди, скільки хочуть! Такому пащиківанню кінець відомий: дурні опам'ятають, що незабаром самі і не тільки перестануть судити вас, а через якийсь там час і самі почнуть робити те саме, що й ви. І це зовсім звичайна річ, бо такі люди занадто тримаються дурного звичаю, а того спочатку зовсім не здолають здержатися, щоб не поприкинути вас, хоть у ту-ж таки саму хвилину не тільки тямити муть, що ви не ледар, а навіть будуть задрити вам. Одно слово — треба бути ширим, чесним робітником, а разом з тим і паном, чи то-б то чоловіком, якого величаєте ви таким найменням і тільки виключно йому даєте право користуватися усякими утіхами...

І довго ще говорив Петренко, але-ж поучення його завершилося тим, що коли він, через якийсь там час, попрощався і пішов з хати, то Іван Горобець звернувся до своєї дочки з такою промовою:

— Слухати панича можна, і слухай його, Наталко, але-ж не забувай і того, що ми не пани, а мужики, і коли багатим панам легенько можна зробити усе те, про що вони надумуються, то нам, убогим людям, зовсім не можна зробити того самого! Ми вже з матір'ю і так турбуємось, що багато часу тратити ти на книжки... Воно то добре, користне, ми розуміємо не і навіть радіємо у своїй душі, але-ж ті самі книжки можуть довести і до того, що на селі почнуть дивитися на тебе не так як на хазяйську дочку, а як на дівку попсовану книжками, це-б то відірвану від господарства і нетямущу в його докладньому нічого! Такої слави ми повинні боятися... Панич, хоть чоловік і вельми розумний, але-ж у нашому житті він усе таки багато чого не розуміє, а коли й розуміє, то

по своєму, по панському, а панське розуміння задля нас не підходить!

— А вже-ж не підходить! — зякірила Параска промову свого чоловіка.

[Далі буде].

3 ВЕСНЯНИХ ДУМ.

1. Щастє.

Соняшним усміхом з неба весна засміялася,
Глянула поглядом ясно-блакитним широким,
І у землі звеселилось обличчя змарніле,
Тільки-ж на мить, бо вже хмари закрили той погляд,
Усміх умер променистий, між їми погасли, —
Буддень похмурий та сірий настав місто сьвята...
Так нашу змучену душу і щастя все дурить:
Тільки всміхнеться та в хмарах буддєнних і зникне...

2. Весна.

Весна!... Відживає і небо й земля —
Квітки на землі, а на небі проміння;
Почувши живого життя тріпотіння,
Цілють ся з сонцем гаї та поля.
Весна!... А тобі вже немає весни,
Країно, забита в невідлижне пучо, —
Ім'я твоє навіть усюди забуто,
Хоча не забуто зміцнять кайдани.
Весна!... А тобі ще й досі зима:
Замість веселих проміннів з квітками,
Панують і досі морози з снігами —
Сторіччя минають, а сонця нема!...

3. Квітки.

Прийшов і квітень, силе він квітками, —
Вони сьміють ся зпід кущів до мене,
Веселі, чепурні, — і пють життя
З землі відмолоділої, пухкої,
З ласкавого повітря запашного,
З проміння теплого та золотого, —
Ростуть, живуть, радіють і цьвітуть —
І вмируть вони, і вмируть, і зогниють,
Робак гидкий гнилизну поглине,
Не буде пахощів, краси не буде,
А буде смерть, гнилятина й гідота —
І не з самих квіток, ні не з самих, —
З усього! Смерть обніме тут усе:
Оці мої істоти дорогі! —
Моя дружина та моя дочка
І я, і всі, кого люблю, чи бачу, —
Всі зробимось гнилизною, й робак
Нас поглине в своє гідке тіло
І нажереться він і здохне сам!...
На віщо-ж сонце? на що ця весна?
Це все брехня, облуда та омана,
Це глузування з людської душі!

4. Квітчані сльози.

Сонечко ясно встає, Теплим промінням своїм Гладить квітки та пестить, Сльози обсушує їм.	Може їм снили ся ми, Наше життя без надій, — Кров і кайдани й брехня, Голод і холод тяжкий.
Сльози бренять у квіток Чисті, як перли ясні, Сон їм поганий приснився, Плакали квіти ввісні.	Хто-ж би того не злякався? Після тих снів страшних Досі вони ще тремтять, Досі ще сльози у їх!...

5. Поезія.

Пташка щебече, квітки зацвіли,
Пахнуть і ваблять своєю красою,
А по долині гуляють осли.
Топчучи квіти укупі з травою.

Байдуже їм про пісні та квітки,
Вкупі з травою зв'язять вони квіти,
З ляку від їх повтікають пташки, —
Добре поезії на світі жити!...

6. Зима й весна.

Ізнов після зими природа ожила,
Всьміхаєть ся весні...
Здавало ся, зима вже смертю її була
У крижаній труні,
А був то тільки сон... Така-ж, як і була,
Земля ізнов живе:
Послухавшись весни, проміняв та тепла,
Встає життя нове...

Так може і міні: умру — і смерть моя —
То буде сон, спочин,
Щоб у нове життя міг одягти ся я.
Серед нових країн...

1894.

В. Чайченко.

ГАРАСИМ.

оповідання.

[Присвячую дорогій доні моїй Марусі].

Була ніч.

Місяць, що виглянув за темного лісу, пильно дивив ся з високого неба на заснуле село: він бачив, що з півночі пливе назустріч йому темна хмара і ніби бояв ся, щоб вона не закрила його собою, а йому так хотіло ся дивити ся на село... Не чарівну пісню соловейків, що весною, бувало, весело виспівують в зелених садочках, хотів він тоді слухати, не під зелену вербу хотів він тоді соромливо закидати своє срібне проміння і ним обливати щасливу пару — козака й дівчину, що сидять, бувало, там до півночі, одно на другого дивлять ся і одно другим не намілюєть ся... Ні; він дивив ся, заглядав тоді в вікно одної невеликої хати, де на долівці лежала гарна молода дівчина, як квіточка гарна та пишна, Оксана. Місяць бачив її пишне, повне, як маківочка, личко і, зачарований її чудовою красою, цілував Оксану своїм промінням і циро її голубив.

В селі тоді скрізь тихо було.

— Мамо! — промовила дівчина.

— А чого, Оксано? — обізвалась з печі її мати.

— Чи ви ще не спите?

— Ні, не сплю.

— Щось наче біля нашої хати ходить.

— Та тобі так здаєть ся, — сказала мати і підвела свою голову, щоб подивити ся на вікно. Серце її в той час дуже забило ся. — А що як оце він прийшов? — мелькнуло в її голові.

— То тобі так здаєть ся... Спи, доню, — сказала мати до Оксани і тяжко зітхнула.

Оксана знала, чого так тяжко мати її зітхає. Знала вона, що мати її згадала те, про що вона сама тільки що думала та й собі тяжко зітхнула.

— Чого так, доню, ти зітхаєш? — спитала мати.

— Та я оце нагадала...

— Що?

— Батька... Може як раз батько..., — ніби про себе сказала Оксана.

— Де там йому до нас добрати ся? Далека дорога, не дійде.

— А чого-ж то весною з Уманя до волости приходила бужага про нашого батька?

— Та казали, що ніби то він утік з Сибіру, що ніби то він до нас, у Нову Греблю, йде, та чи тому-ж правда! Ну, мабуть, його ніколи вже ми не побачимо, бо не близький світ йому до нас дибати. Та й на дорозі уже може його спіймали й назад відправили.

Оксана тяжко зітхнула.

— Чи далеко-ж та Сибір? — спитала вона у матері.
— Ой, далеко-далеко. Десь аж біля моря, кажуть люди, — сказала мати і ще тяжче зітхнула.

— Мабуть чи не в десятеро далі буде, як до Квіва... Мамо! — схилилась дівчина, — їй Богу хтось по тафлі шкряботить.

Мати кинула ся з печі, підбігла до вікна і ледве проговорила:

— Хто там?

За вікна чути було чийсь слабкий голос:

— Чи ви ще не спите?

— Гарасим... Що робити!... Боже мій милостивий...

— Хто це? — неспокійно спитала Оксана.

Це Гарасим... Батько твій, здаєть ся, — ледве проговорила мати.

Швидко схилилась з долівки Оксана і підбігла до своєї матері.

— Батько?... Так ідіть, відчиняйте двері. Чого-ж вони там на дворі будуть? Ідіть, відчиняйте, швидче відчиняйте, — говорила збентежена Оксана, а молоде серце її так било ся, що на всю хату чути було його глухий стукіт.

— Цить, доню! Я вдруге запитаю. Може мені так зда-ло ся, може я помилилась, бо давно вже я чула його голос...

— Хто там? — спитала вона вдруге, дивлячись у вікно.

— Це я... Гарасим, — знов почули вони тихий, бояз-кий голос.

— Гарасим... Слава Тобі, Христе! — крикнула мати і, перехрестившись до образів, побігла в сніи відчиняти двері.

— Гарасим... Батько!... Господи, помилуй нас! — крикнула й собі Оксана і кинулась до лави, де спав Петрусь, її менший брат, котрому від Петра п'ятнадцятий рік уже був пішов.

— Петре! Петре! вставай. Батько прийшов, — казала Оксана, будячи свого брата.

— Де батько? — крикнув Петро і схопив ся з лави.

В цю пору відчинили ся двері і в хату увійшла мати, ведучи за собою Гарасима.

— Здрастуй, хато батьківська! Давно вже я переступав твій поріг, — сказав Гарасим і, підбігши до столу, впав на колінки перед образами.

— Спасибі Тобі, Господи, що Ти дав мені сили дійти до рідної хати, щоб в ній помолити ся Твому образу, перед котрим я колись, давно уже, молив ся, — так молив ся Гарасим до образів, буючи поклони і обливаючись слізми. А жінка його Мотря стояла біля него і рукавом утирала свої слези, що котили ся з очей по її обличчю. Серце її те-ж молило ся тоді до Бога тільки горячою, якоюсь невимовною молитвою. А Петро з Оксаною, обнявши одно другого, те-ж плакали слізми радості і уста їх попотіли якусь святую молитву. Місяць ніби ще ясніше засіяв на небі і ще більше облив сям вом невеличку хату, щоб виднійше було йому бачити картину, котру дуже рідко доводить ся йому бачити і перед котрою скусний художник проти своєї волі опустить руку, котрою він хотів би її змалювати: він побачить тепер свою неміч і задивить ся на лиця Гарасима та Мотрі і їх дітей, котрі сяють тепер якоюсь невимовною святотою радістю.

Довго отак вони всі четверо стояли і горяче молили ся, аж ось Гарасим обернув ся до Мотрі і вклонив ся їй у ноги.

— Прости мені, Мотре, Христа ради, — сказав він.

— Що це з тобою, Гарасиме? Встань, привитаймо ся, — сказала Мотря, обнімаючи Гарасима.

— Прости мені, Мотре, — сказав він вдруге, — бо немало через мене тут ви потерпіли, може не раз й кляли мене, але нічого: я заслужив того і тепер прошу у тебе прости мені, — сказав Гарасим, з землі підіймаючись.

— Бог простить тобі, мій соколе. Спасибі, що хоч вер-нув ся, не забув про нас; тепер певне не розлучимо ся по вік з тобою, — сказала Мотря, ще раз обнімаючи Гарасима.

— А де-ж діти наші? Де Петро та Оксана? Чи живі ще вони?

— Всі живі... Ми всі тебе ожидали, — сказала Мотря.

— Петре! Оксано! Ідіть до мене, — сказав Гарасим, побачивши дітей своїх, — ідіть до мене, не бітєсь... Оксано-нько! іди до мене. Ти-ж мене мабуть зовсім ще не забула.

Памятаєш, як ти колись мене любила, як була мамою? Іди-ж, іди-ж, поцілуй мене, свого батька, коли його хоч трошки ти любиш.

— Тату, рідний тату: я вас не забула й люблю вас, як і перше любила, — сказала Оксана і кинулась на шию рідного батька.

— Отак, доню!... Іди-ж і ти, Петре: я-ж твій батько, обійму вас, пригорну вас до свого серця, нехай ваші серця почують, як батькове б'ється, щоб вони знали, як батько вас любить.

— Тату! — промовив Петро і собі кинувся до рідного.

— Отак... отак... ближче, ближче туліть ся до мене, діти мої, рідні мої... Іди-ж і ти, Мотре, до мене. Я хочу всіх вас разом обняти, разом на вас дивитися, — говорив Гарасим, тулячи до себе дорогих своїх дітей і їх матір.

— Давно вже на вас отак я дивився. На Михайла тринадцять років вже минує, як в останній раз пригорнув я вас до свого серця. Ви тоді маленькі були, а тепер які вже стали...

В цю пору в печі хтось обізвався: Мамо!

зорити. Тут і варта біля нашої хати перше по ночах була стояла.

— Варта, кажеш, стояла?! О, я нещасний... Знов мене розлучать, Мотре, з тобою, знов відберуть мене від вас, діти мої милі... Знов розстанемося...

— Ні, не розстанемося: ми підемо за вами, — сказав Петро.

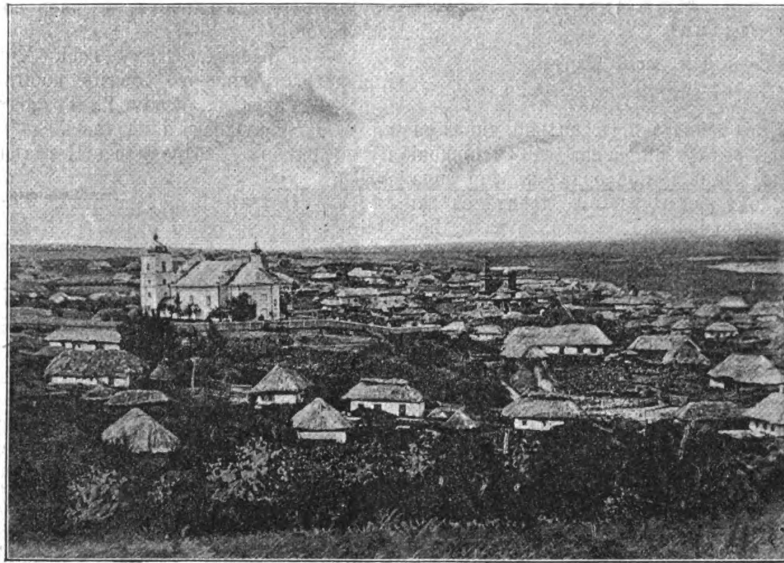
— За мною? Аж до Сибіру? Ні, не підете ви... Не для вас там місце...

— Підемо, тату. Ми що день про це з мамою балакали, як почувли, що ви йдете до нас, — говорив Петро. — І мати підуть, і Оксана, і Марійка і я підемо...

— Сину мій, дорогий мій, — сказав Гарасим, знов тулячи до серця свого Петруся, — коли-б ти завжди був такий до мене добрий... Коли-б ти завжди так любив мене... Але за що? Боже мій милий! — сказав Гарасим і знов заплакав.

— Я люблю вас, тату. Ми всі вас любимо, — сказав Петрусь.

— А ти, Марійко, любиш мене? — обернувся Гарасим до малої.

Село Суботів, Чегринського повіту. [Церкву збудував Богдан Хмельницький].

— Хто це кличе тебе, Мотре? — спитав щасливий батько.

— Це Маруся...

— Яка Маруся?

— Дочка моя... Прости... Гарасиме...

Але Гарасим не чув остатніх слів Мотришиних: щасте його тепер було без міри.

— То нехай і Маруся йде сюди... Іди, Марусе, до мене. Я-ж твій батько.

З печі скочила маленька, дев'яти років, дівчина в білій сорочечці і притягнувшись кинула ся до матері.

— Іди до мене... Іди, не бійсь... Ач яка хороша... русява здається. При місяці не зовсім видко.

Отак довго тулив Гарасим своїх дітей до любячого серця і ними тишився.

— А ми, тату, вже давно вас до себе ждали, — сказала Оксана.

— Дожидали?... Хіба ви знали...

— Знали, — сказала Мотря. — Ще з весни приходила бумага: там писали, що ти десь в дорозі і приказано було

— Люблю, — неспівіливо промовила та.

— А чи підеш ти за мною?

— Піду.

— От Оксана то певне що не піде, — сказав Гарасим, дивлячись на Оксану. — Правду я кажу?

— Піду, тату... — сказала Оксана і голос її обірвав ся і личко почервоніло, та ніхто того не замічав окрім цікавого місяця: він, ніби засоромившись, почав ховати ся за темну хмару, що до него помалу підсувалася. Він ще раз глянув в хату, подивився на Оксану і, осміхнувшись, знов сховався за хмару, щоб вже й не виглядати.

А Оксана стояла мовчки, як і перше червона. Вона згадала того, кого серце її щиро так любило і вона ледве вже не промовила: „А Федора, тату, візьмемо з собою?“

— Чи не засвітити-б світло? — спитала Мотря. — Вже темно стало, та й на тебе, Гарасиме, хотілось би подивитися, який ти став...

— Світло?... Борони, Боже!... Зараз побачать... догадають ся... прибіжать і заберуть мене від вас, не дадуть в волю і набалакають ся з вами. А я так говорити з вами

хочу, — сказав Гарасим, тулячи до грудий дитин своїх, ніби йому здавалося, що хтось уже йде, відчиняє двері в хату, щоб його з дитини розлучити.

— Ну, то нехай так буде.

І вони балакали, довго-довго балакали. Вже й свитати починало, а нікому з них спати ще й не заманулося. Всім хотілося послухати, що розказував батько, бо було що слухати і за цю ніч ще нераз вони плакали, як батько, згадавши тяжкі часи свого життя на Сибірі, про них розказував.

— Ну, тепер, дорогі мої, ховайте мене куди-небудь, коли хочете, щоб і на другу ніч я був з вами вкупі, отак як оце тепер, — сказав Гарасим, зачувши тупіт коний, що вели їх хлопці з наші. — Ховайте, бо часом хто загляне не-нароком в хату, мене побачить, — тоді всі наші надії на завжди пропали.

І вони сховали батька на горинці, за прядивом, поклявши-шись перед ним, нікому і слова про його не промовити. І там що день сидів він з ранного ранку до пізнього вечора, а як ніч наставала, він знов зазивав до них в хату і знов вони щиро з ним балакали. Всі вони змовилися збігти своє, землю і хату продати і просити, щоб дозволили їм іти за Гарасимом, куди-б його не заслали. І всі були раді і щасливі, окрім тільки Оксани: всі думки її тепер були об тому, щоб як уговорити Федора іти за ними. Вона вже раз просила його об цьому, та він нічого на це тоді їй не сказав і тільки спитав у неї: „На Сибір? І ти підеш хіба з ними?“ Що як він не схоче йти за нами? Що тоді робити? Чи вже розстатися з батьком, з матір'ю, з братом, з сестрою?... Ні, він піде. Він же круглий сирота — що-ж йому жаль тут покидати?... Та він же мене й любить ще до того... Ні, він піде, — отак нераз сама себе втішала бідна Оксана, утираючи сльози, щоб ніхто їх не бачив. Та не на довго прийшлося їй отак себе втішати: раз він прямо сказав їй, що не хоче йти до Сибіру, що не покине свого села і певен, що й Оксана його не кине, коли вона його любить.

— Федоре, голубе мій сизокрилий! Чи вже село тобі миліше від мене. Ні, не село тобі миліше, а... я знаю хто. Мені вже казали, та я не слухала, бо не хотіла йняти віри і тебе любила... Як так, то зіставайся собі з нею, кохайтесь, а я піду з батьком, з матір'ю, щоб не стояти вам на дорозі. Тепер я переконалася, що даремна була та любов, котрою так я тебе любила, — казала Оксана, думаючи, що він зараз кине її до неї, скаже їй, що з нею нізачо він не розстане-неться; та ні, він нічого їй не сказав і мовчки собі пішов від неї. Оксана заплакала, зажурилася. Тепер що день вона думала, як би швидше спродати своє добро; вона рзносила до жидів та до сусідів полотна, втирки, одягину і нізачо продавала їм все, що тільки можна було продати, а люди дивилися на це, дивувалися і... догадалися. А раз, люди вночі поставили біля хати варгу. Не сподівався лиха Гарасим і сьміливо виходив він вночі на двір, щоб хоч при місяці глянути на своє рідне село і помолитися до церкви, на котрій хрест сьвятий ясно сяяв проти місяця.

Схватували Гарасима, звязали назад йому руки та й до волости.

Даремне просив Гарасим не відводити його до Уманя, поки Мотря продасть свою землю, а Мотря і діти плакали-ридали, волосся на собі виривали — ніщо не помогло: на другий день відправили Гарасима до города і звідтіля знов повели його по тім шляху, що міряв він його колись давно...

* * *

Вже сема весна настала від того часу, як Гарасима вдруге до Сибіру запроваджено.

Весна видалася суха та тепла, і всі хто тільки хотів іти на прощу до Києва, спішили сповнити душі своєї сьвяте бажання. По великому шляху, що йде від Ставищ до Білої Церкви, зранку до вечора йшли богомольці — одні, щоб йти до Києва, дужі і веселі, а другі, що з прощю вертали, притомляні і змучені. По цьому-ж шляху йшли дві жінки, — одна старувата, а друга ще зовсім молода.

— Спочиньмо трохи, Домахо, — сказала стара жінка.

— Спочиньмо, дядиню. Та таки й під'їсти-б вже пора, бо ми нічого-ж ще сьогодня не їли. Вже й сонечко висо-

ченько піднялося, — сказала Домаха, як ввійшли вони в Ставище.

— Отут, біля костелу, в холодочку, — сказала стара. Сіли, виняли з клуночків сухарці, набрали сьвіжої водиці, розмочили сухарці і почали їсти.

А це мабуть якийсь отсталий... Може занедужав у дорозі, то й покинули його самого, — сказала молодиця, побачивши старого чоловіка, що сидів від них недалеко.

— Здалека, земляче? — спитала стара.

— Ох... Здалека, бабко, — відказав він.

— А звідкіль будете?

— Аж з Орловської губернії... Ох!...

— Це-ж ви з богомолля чи як?

— Еге... Це був в Києві, а тепер на Одесу іду... Ох...

А ви самі звідкіль?

А ми з Нової Греблі, тут недалеко.

Після цих слів чоловік той чогось наче нервово затрусився, а далі відвернувся, простягся на зеленій травичці, підклавши під голову свій клуночок, і вдав з себе, що спить. Але ні, не спав він тоді: він слухав і боявся пропустити хоть одне слово тих жінок, що були з Нової Греблі, та вони нічого про село своє не балакали і тільки згадували про те, що довелося їм бачити в Києві. Пополуднувавши і трішки спочивши, вони піднялися, помолилися до церкви, що по другий бік дороги, проти костела, стояла, забрали свої клуночки і пішли собі далі.

— Треба поспішати, щоб на вечір нам дома бути, бо там нас вже ждуть-не-ждуться, бо ми-ж ще вчора вернути ся обіщали, — говорила стара.

— А далеко-ж нам ще до Нової Греблі?

— Та верстов з трицять добрих буде. Як раз до вечора хватить нам дороги, як ніг не жаліти мемо... Чи знаєш, Домахо, хто то з нами балакав?

— Ото що сидів біля нас? — спитала молодиця.

— Еге.

— Ні, не знаю. Та й де-ж там його в сьвіті Божому знати? Хіба мало по цім шляху всякого миру ходить?

— А ти його ніде і ніколи не бачила?

— Та наче десь і бачила, але не пригадаю.

— А я знаю, хто то такий. Я впізнала його, хоч він і таївся. То Гарасим, — сказала стара. І вона сказала правду, бо чоловік той був не хто инший, як Гарасим.

— Який Гарасим?

— А той, що з Сибіру до нас колись приходив. Памятаєш?

Це той, що колись давно приходив, ще як я дівкою була? Що його знов до Сибіру забрали?

— Той, той.

— То це-б то він знов до дому йде?

— А куди-ж більше? Знать не може забути село своє рідне.

— Та-же-ж його знов до Сибіру заберуть?

— А певне що заберуть, та він на те не вважає...

— А то-ж його і жінку торік поховали.

— А його. Через сина, з журби мабуть, пішла на той сьвіт Мотря. Не поталанило бідній: чоловіка на Сибір спровадили, а син в арештанті понав, а дочка покрила ся і десь по миру з дитиною повіяла ся... Жаль бідної Мотрі... А й добра була вона жінка, царство їй небесне.

За що-ж то, дядиню, того Гарасима на Сибір спровадили?

— Бог його сьвятий знає. Я вже й не памятаю, забула, бо вже давно те діяло ся, мабуть чи не двадцять років оце минуло, як його з села забрали. Я ще тоді за першим чоловіком була. Здасть ся, казали, що когось він піднявив, за це й забрали, бо за піднал завжди дорога до Сибіру.

Отак балакали новогребельські жінки йдучи по висланій каменем дорозі, що тягла ся по містечку. Вже вони спускали ся на ставищинську греблю, як Гарасим обережно підвів голову й подивився на дорогу, де пішли жінки, та їх уже не видно було.

— Ото Господи! Чуть був не попав ся... А що як вони мене впізнали? Тоді певне не бачити мені дитин моїх милих, не чути їх мови незабутньої. Тоді на зустріч мені вийдуть,

заберуть мене і знов на Сибір, на ту прокляту Сибір... Господи! змилуй ся на надо мною, дай хоч один ще раз глянути мені на рідних моему серцю, — сказав Гарасим і, обернувшись до церкви святої, почав шепотіти якусь молитву, а потім, накинувши на плечі свою торбу і взявши палку в руки, пішов він погали по тій дорозі, що йшла до Греблі.

— Піду погали... Може на північ і до села доберу ся, — думав він йдучи по дорозі.

Ніч.

Місяць повагом вплив на небі і освітив нешироку річку Тикич, що чудово вель ся біля Нової Греблі. Скризь було тихо і тільки здалека долітав якийсь глухий шум: то шуміла вода в антонівськім водонаді. Всі вже в Новій Греблі спали, окрім тільки о. Сави, молодого та трудячого новогребельського батюшки: він дочитував якусь книгу релігійного змісту; але натура поборола й молоду силу і швидко почав огоньчок, що лив ся з вікон кімнати, де часто до півночі, а часом і до ранку, зачитував ся о. Сава. Аж ось над Тикичем, на горі, з'явила ся темна фігура чоловіка, котрий при місяці адавав ся якимсь великаном. Навч Голіафом, перед котрим не було ще тільки Давида. Він сів, опер ся на свою палку, похитав головою і став дивити ся на Нову Греблю. Тепер він швидче нагадував Марка проклятого, що про його часто кажуть: товчеть ся, як Марко по пеклі.

То був Гарасим.

— Ось воно те місто, де я родив ся! — сказав він сам до себе, дивлячись на Нову Греблю, що гарно розкинулася по той бік Тикича. Он і хрест той на церкві, що колись до його я молив ся; він і тепер так сяє, як сів перше. І Тикич такий, як і колись був: і тепер він чудово та тихо так вель ся і тільки новий міст через його перекинув ся. А онде двір, сад... а там за садом моя хатина... жінка... діти... О, мій краю рідний! Давно вже бачив я твою красу пишну, давно вже милував ся нею. Прийми-ж мене до себе, дозволи вступи до тебе тому, чия серце так без краю тебе любить. Прийми-ж мене, не відвертай ся від мене, милий мій краю, а ти, місяцю, сховай ся за хмару, щоб мене ніхто не бачив. Годі тобі, ненаситний, милувати ся пишною красою, — так говорив Гарасим і, швидко піднявшись, він почав спускати ся з гори і незабаром був уже біля мосту.

— Боже мій!... Здасть ся, люди... Сюди... тут сховаю ся, — сказав він і кинув ся під міст широкий.

— Ні, мені здало ся, — промовив він згодом і, вилізши звід мосту, пішов собі далі.

— А он і хата, в котрій я родив ся. Там сплять тепер сном спокійним мої діти і не знають, що батько їх тепер від них недалеко. О, щоб вони знали, вони певне нестерпіли-б і вбигли-б мені назустріч, обняли-б мене, ввели-б у хату, привитали-б, — казав Гарасим, побачивши свою хату.

— Але що-ж це таке? Чого-ж це вікна дошками забиті? Чи вже нікого в ній немає?... Мотре... діти... озовіть ся... Я-ж прийшов до вас... Два роки йшов, щоб вас побачити... Де-ж ви?... озовіть ся, — казав Гарасим, підійшовши до хати, й заглядаючи в одне вікно, що було незабите; але в хаті було тихо, як в могилі.

— Нема, нема нікого й цвілю вже із хати тхне і пч чогось вже розвалилась, — сказав бідний Гарасим, увійшовши в пустку. — Кого-ж тепер питаю-розпитаю, де поділись мої діти, що стало ся із ними?... О, мій Боже милостивий! На що на світ я народив ся? Чи вже на те, Святый, щоб муки все життя моє до мене усміхались, щоб лихо до мене горнулось? За що-ж це так, Превічний!

І Гарасим залив ся слізьми, сівши серед хати-пустки.

Довго він сидів, не ворухив ся, наче був він скамянільний і, вже як розвиднюватись стало і собаки почали десь на селі брехати, він схопив ся.

— Туди, на горіще, як колись. Там буду ждати, чи не прийде хто; може як раз до мене щастє усміхнеть ся... — сказав він і притомно кинув ся на горіще.

Цілий день Гарасим сидів на горіщі та ждав, чи не прийде часом хто-небудь з дітей його до хати, та даремне: ніхто не приходив і тільки він якийсь заглянув на горіще і,

забачивши там Гарасима, чкурнув з горіща, наче був скажений.

Гарасим нагадав, що в селі недалеко жив його родич Сила Шевчук і він порішив піти до него, щоб про дітей своїх там розпитати.

* * *

Вже всі майже в Новій Греблі спали, як Гарасим тиенько пробрав ся до Шевчукової хати. Там ще світилось. Силиха молила ся Богу, а Севастьян, старший син Шевчуків, мастив чоботи, а менший Терешко спав, витягнувшись на припечку.

— Здасть ся, нема старого, — сказав Гарасим, подивившись через вікно в хату. Хоч би Бог дав, щоб його не було дома, як він не вмер ще; все було-б безпечніше.

І Гарасим стиха постукав по тафлі.

— Хто там? — обізвала ся Шевчиха, кинувши молитись.

— Пустить переночувати, — сказав Гарасим і серце у нього страшно забилося.

— Це певне Гарасим. Вже баби даремне не брехали-б, — сказала Шевчиха до Севастьяна і вийшла відчиняти двері.

— Пустить Христа ради, — сказав ще раз Гарасим.

— Ідіть, — сказала Шевчиха, вводячи Гарасима в хату.

— Звідкіль ви? — спитала вона у Гарасима.

— Здалека.

— Чи не Гарасим ви?...

— А ти мене хіба впізнала?... Чи може варта знов мене тут підкидає?... Кажі-ж мені, де мої діти, де моя жінка, поки варта мене ще не схопила: нехай хоч раз побачу, хоч одну хвилину побалакаю з дітьми... Кажі, не муч мене, — сказав Гарасим, кинувшись до Силихи і хватаючи її за руку.

— Ох, не бачити вам семі своєї, не тішити ся вже вам нею...

— Повмирили! — крикнув Гарасим. — Кажі-ж, не муч мене. Ти бачиш, як мучусь я за ними. Кажі-ж, правду кажі.

— Мотря і Марійка вмерли. Позаторік Марійку, а торік Мотрю сховали.

— Де-ж Оксана?... Петро де?... Кажі, як в Господа ти маєш віру!

— І їх немає.

— Де-ж вони? Що з ними сталося?...

— Пішли десь... сказала Силиха і плакати стала: тяжко було їй бачити муки, що виявляли ся на обличчю страдника Гарасима.

Севастьян кинув чоботи й собі плакати почав.

— Куди пішли?... До Сибіру?... Мене шукати?...

— Ні, Гарасиме! Оксана з дитиною пішла десь блукати; вона покрилась, а Петро...

— А Петро?! — перебив її Гарасим.

— До острогу пішов... За коні... прокрив ся...

Як кліщами здавило щось серце бідного Гарасима. Він хотів щось казати, та язик і губи його не слухали ся і весь страшно трусив ся. Він ступонув два рази, захитав ся і, повалившись на вколшки, заплакав, як мала дитина.

— Господи! тяжка твоя проба, та я на Тебе не нарікаю, — шопотів він, схиливши голову на лаву.

І довго, так стоючи і молячись, він гірко плакав. Аж ось він підвів голову, вдарив до образів поклона, а потім, піднявшись, мовчки вийшов з хати.

— Господи, що з ним сталося? Чи не збожеволів він? — сказала Силиха і вийшла на двір з Севастьяном.

Гарасим погали йшов по дорозі, хитаючись проти місяця. Видко було, що він хрестив ся.

І довго дивили ся на його Силиха з своїм сином.

— Збожеволів чоловік, — сказала мати.

— Еге, — промовив Севастьян. І вони пішли в хату.

* * *

Вдосвіта Сила Шевчук вернув ся з волости, де був суд і де він був суддею.

— А в нас недавно Гарасим був, — сказав Севастьян батькови.

— Де-ж він? — крикнув Сила.

— Пішов кудись по дорозі, що йде на Антонівку.

— На що-ж його випустили? Треба було людей по-
авати, його зв'язати. То дезертир і закон карає тих, що де-
зертирів не видають. Давай коня, Севастьяне, треба його до-
гнати.

— На що тобі, чоловіче, гріх на душу брати? Нехай
іде з Богом! Нехай хто инший його ловить, а ти не чіпай
його. На що тобі здалися чужі сльози? Він і так нещасли-
вий, та й родич він ще твій до того.

— Не можна, — закон велить, — сказав Сила і вий-
шов з хати.

Швидко Сила сів на коня і погнав за Гарасимом.
По дорозі він збудив ще свого свата і з ним вкупі погнав за
за страдником.

Гарасим вже був за селом, біля лісу, як він побачив
чоловіків, що верхи за ним гналися.

— Стій, — кричав Сила до Гарасима.

Гарасим зупинився і ледві не повалився: він зрозумів,
чого-то йому стоять кричали.

— Господи! Я-ж хотів сам вернутись до Сибіру, по-
каятись перед начальством хотів, та не така Твоя воля. Не-
хай же буде, як Ти хочеш, — прошепотів він і похилив
голову.

— Стій, — кричав Сила, зупинивши біля Гарасима
свого коня.

— Я, люди добрі, не втікаю, — сказав Гарасим.

— Ти хто такий? — спитав Сила.

— Я — Гарасим.

— Дезертир?

— Так, дезертир, — сказав Гарасим і дуже тяжко
втіхнув.

— В'яжи йому руки, свате, — сказав Сила сватові. —
Повода відв'яжи та поведом.

— Не в'яжіть мене: я й так піду, куди мені ви скажете.

— В'яжи, в'яжи, свате, не слухай, що він тобі балакає.

— Ех, Сила... Сила! — втіхнув Гарасим.

— Який тобі я Сила? Може й родичем мене ще об'я-
влять станеш? Не Сила я тобі й не родич я для тебе: давно
від тебе я відірвався...

— А минуле, що було тоді, як скоро ти оженився, як
спас я тебе від смерті... пам'ятаєш? — спитав Гарасим, укір-
ливо глянувши на Силу.

Замовк Сила: згадав він щось давно минуле і совість
у йому заворушилася, та пізно вже було: з села бігли люди,
щоб побачити дезертира...

* * *

Звонили до церкви.

На вигоні, недалеко від церкви, стояли люди і голосно
балакали. Був між ними й Гарасим, уже розв'язаний; він сидів
на землі, бо ноги йому не служили і сам він був невдовольний.
Всі говорили про те, щоб просити губернатора, щоб він вста-
вився і дозволив їм прийняти до себе у село на поруки Га-
расима. Показався о. Сава. Всі поскидали шапки, бо всі
щиро поважали свого батюшку. Піднявся і Гарасим; він
мовчки, шкунтильгаючи підійшов під благословенство.

— Здрастуйте, Гарасиме, — сказав о. Сава і на очах
у него показалися сльози: тяжко було йому бачити Гарасима,
обличчя і голос котрого виявляли страшні муки його душі
і тіла.

Люди розказали о. Саві, про що вони тільки що бала-
кали і він подумавши промовив:

— Не нам судити цього старця Гарасима: це Боже
діло, а наше діло любити ближнього і добро йому творити
і я радий, що ви хочете зробити святе діло, бо Гарасим
для вас — ближній, як і кожний з вас всякому. Буду ста-
ратися і молитися, щоб Бог нам поміг це зробити.

— Батюшко... батюшко! Спасибі вам і дозвольте мені
хоч відповісти у церкві, де я колись молився, де я кре-
стився, бо не довго мені жити на світі: душа моя це чує...
Хоч би умерти мені дома, не на чужині.

— Віруйте в Бога, молитесь йому... Він вам допоможе
пережити ваше горе, — сказав о. Сава і пішов до церкви.

— Вірю в Тебе, Боже, і знаю, що Ти мене хоч там,
на тім світі, помилуєш, — сказав Гарасим і почав читати
„Вірую“

Помаду пішли всі до церкви і тільки Сила повернувся до
школи, що проти вигона стояла.

— Пане учителю, просить батюшку, щоб вони вставили
ся за Гарасимом, — просив він вчителя, що вийшов з хати
і йшов з жінкою до церкви. На очах Сили сльотилися дві
сльозини.

* * *

Гарасим на другий день відговівся; а після служби
він довго ще сидів, молився біля церкви.

По обіді зібралися люди до розправи, де був Гарасим,
щоб відвести його до волости.

— Люди добрі, не дійду, на дорозі умру, — казав Га-
расим, чуючи, що сила у него вся пропала. Прийшлося взяти
коні. Ледві сів Гарасим на віз і коні помаду рушили. За во-
зом шли люди, що хотіли провести Гарасима за село. Га-
расим плакав, хрестився і молився. Аж ось вони під'їхали до
кладовища.

— Люди добрі, дозвольте на могилах помолитися. Там
батько, мати, жінка...

Зупинили коні. Люди помогли Гарасимові злізти з воза.
бо сам він злізати з воза вже не здужав.

— О, як би мене тут поховали!... Тільки-б і шастя
було для мене, — сказав Гарасим і всі помаленьку рушили
на кладовище.

— То це та могила, де жінку сховали?... Мотре... Мо-
тре, — несамоовито крикнув він і швидко кинувся на неї до
могили, бо сили відразу звідкілясь у него взялися.

— Мотре... Мотре... Прости, Мотре! — крикнув він ще
раз і повалився на жінчину могилу.

А люди стояли, плакали та ждали, поки Гарасим усгане...

* * *

— Давайте, Марфушо, чорнило: треба швидче бумагу
писати про Гарасима, — сказав о. Сава жінчиній сестрі. —
А ви, Грицьку Івановичу, подивіться в календарі, який ти-
тул губернатора, — обернувшись він до вчителя, що був на
той час у нього.

Грицько Іванович найшов календар і почав його пе-
рекидати.

В цю пору ввійшов у хату Данило, що був за сторожа
при школі.

— Батюшко! Гарасим упав на Мотриній могилі та вже
і не встав... умер.

Вічна пам'ять тобі, бідний страднику! — сказали всі,
що були в хаті.

* * *

Гарасим діждався того, чого бажав: він умер в своїм
селі; поховано його на кладовищі поряд з Мотрею; а Сила
й хрест над ним поставив...

Петро Голота.

До вітру!

[З чеського поета Вацлава Ганки]

Гей, повій на сиротину,
Висух сльози та хустину,
Вій зі сходу, вчуй дівчину,
Вітре любий мій!

Іде виходом козаченько;
Під ним ворон-кониченько;
Вій же звідти та хутченько,
Вітре любий мій!

Іде милий та пишає,
По віночок поспішає,
Вій же, відки він рушає,
Вітре любий мій!

Дівчинонько кароока,
Не сідай коло потоку;
Де ні візьметься морока...
Не сідай отам!

Пожене геть вітром воду
На велику тобі шкоду;
Дівчинонько, зваж на вроду,
Не сідай отам.

Гей, повій на сиротину,
Висух сльози та хустину,
Вій зі сходу, вчуй дівчину,
Вітре любий мій!

Павло Граб.

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

*

У с т е п у.

Я у степ вийшов ранком гуляти...
 Сонце сходить, палає в огні,
 Квітоньки самоцвітні, пахучі
 Головами кивають мені.
 Як же гарно, куди не поглянеш:
 Пташка з піснею в гору летить
 І метелик, розправивши крильця,
 На білині росяній сидить!
 Тільки тут, на широких просторах,
 Забуваю я горе своє,
 Тільки тут відпочинок і радість
 І душі і думкам настає.
 І молитва моя щиросердна
 Тут до Бога летить за людей.
 І молю ся я, й плачу, й радію
 За усіх його грішних дітей.
 У молитві я Бога благаю,
 Щоб як сонечко світило усім.
 Так щоб воля, братерство і рівність
 Скрізь жили між народом моім.

Я Жарко.

Деякі споминки про холеру 1872 р.

...Мати виїхала після Різдва з менчими дітьми до родичів, а ми з сестрою, старші дівчата несповна шістьнадцяти і п'ятнадцяти років, зісталися у дома з батьком на хазайстві.

Весна того року була дуже рання й тепла. Дерев розцвіли ще у кінці марця, попередню ніж показався лист, і між народом говорили, що то буде мир на людей.

І справді, скоро пішла чутка, що навколо по селах, холера так і косить, хати стоять пустками, з забитими дверима, але пнішних яких дурних балабок, як було цього року, ми не чули, хоч перед нами, дівчатами, ані двірська челядь ані селяни і трохи не тайлись... Розказували тільки, що по берегах ходить якась жінка, простоволоса і в одній сорочці, і тяжко тужить, і що то їй єсть сама та холера.

В кімнатах у нас прислужували дві дівчини, Орися і Оришка,¹⁾ обидві сироти, однієї з нами, і наші давні приятельки.

Старша Орися, моя подруга, була невисокого росту, дебела і кругленька дівчина, з білим, веснянкуватим обличчям, закамандюбленим, як у пташки, маленьким носом, і пишною, густою, рудою косою.

Розумна дуже, спосібна, з високими пориваннями душі, але сварлива, язиката, насмішкувата, охоча строїти усякі гострі жарти тому, кого не злюбить, вона була веселою і вірною товаришкою і страхопудом для інших... У дворі її постійно дражили „рудую“, „поганою“, і вона на це завжди, незмінно, бадьорливим тоном, відповідала:

— То що!... „Погані — Богу кохані, а хороші — чортам на гроші!“

Але нема що казати, у глибині серця, вона, дуже саможлюбна і кокетка немала, тяжко від того терпіла.

Оришка, приятелька сестри, була повним контрастом Орисі: височенка, маленька, темно-руса голівка, з маленькими кісками, маленьке, смагляве личко, карі, продовжасті, милі очі, під чорними „як на шпурочку“ тонесенькими бровами, не відрізнялась вона ніякими талантами, була м'якого, м'якого характеру, дуже образлива, і шепелявила. Було скажи їй що небудь — вона зараз і образить ся, надметь ся і згорда відповідала:

— Що-ж вже робити, коли вам ніяк не вгодиш!... Не-хай вже вам ваша Орися краще входить!...

Оришка змалку служила по невеличких панках, набралась панських манерів, танцювала „польку“ і співала панські романси своїм тоненьким гнучким голоском... З сестрою

вони усе мріяли піти у черницю від печалі і покусів мирського життя, але злучайно зайшовши й до нас Угрина, у котрого були такі гарні, яроцвітні стьожки і намиста, на часину розвіював їх отті сумні мрії.

Між собою Орися і Оришка постійно сварились, а іноді, лучалося, діло доходило і до бійки, і тоді нам приходилось їх мирити... Спали вони вдвох у кімнаті, що була біля нашої спальні і куди виходили з неї двері... У спальні-ж, як мати виїхала, спала з нами наша ключниця, на прізвище „баба Заузьська“ — від села її „Заузія“.²⁾

Скажу, для характеристики. Деяко і про бабу Заузьську. Їй було тоді років за шістьдесят і вона пережила вже своїх трьох чоловіків, з котрих перший другого-ж дня весілля повісив ся, бо батько оженив його на немилій дівчині.

Висока, здорова і міцна фігура, красиве, але не симпатичне обличчя, хитра, розумна, енергічна, весела, проворна, роботяща, баба Заузьська кожному знала вгодити, з кожним поговорити, любила гарно убиратись, тулилась більш до молодіж, жартовала і боролась з парубками, співала пісні... Одно слово, вона почувала себе ще зовсім молодою. Її навіть сватав наш сусід, старий Макітра, але позаяк їй не можна було вінчатись у четвертий раз, то казав — можна обійтись і без вінчання, аби панотень благословив... Однак баба з насмішкою подала йому „гарбуза“, бо він був, як вона казала, старий, поганий, носив окуляри і руду перуку на своїй голомозій, як макітра, голові.

Бувши у нас, баба Заузьська захворіла на горячку і у неї чисто вилізли коси. А як же одужала, то натомість поросли другі, густі, кучеряві, чорні як воронове крило, тільки трохи з сивизною...

Її матері було тоді 103 роки, але вона здавалась ще доволі кріпкою, і тільки жалілась, що у неї робить ся задішка, як у хаті мичуть мички...

Баба Заузьська вже кілька років служила у нас і я дуже звикла до неї, тим більш, що мені, як старшій, приходилось часто бути з нею по хазайству. Здавалось і вона відплачувала мені такою-ж любовою, але мабуть, чувалося мені щось фальшиве у тій любові, бо я надумала вивірити її... Чи поступила я сама по приятельськи — то вже інша річ!... Одно скажу — я була ще тоді дитиною...

Одного разу стала я за двері в снігах і загадала котрійсь з дівчат, коли увійде баба Заузьська, як наляати мене...

Тільки баба на поріг — лукава дівчина відразу, немов сердито, сказала:

— Ну й противна!...

— Хто такий? — спитала баба, ні про що не догадуючись.

— Та хто-ж — панночка, не хто!... — відказала дівчина, відвертаючись, щоб не зареготатись.

— Прямо як собака! — махнула баба рукою.

Я так і вилетіла за двері...

Так от як, бабо, ви мене любите?!... — крикнула я палко, уся у сльозах. — В очі одно, а поза очі — друге!... Тепер же я вам ніколи більше не буду вірити, що ви мені там не кажіть!...

Збентежена дуже баба, тут же впала передо мною навколішки, і з плачем, цілуючи мені руки, стала говорити, що то тільки так вірвалось у неї з язика, що її підвела проклята дівчина, і т. д.

Може воно й так було, але вона тяжко вразила моє серце і воно більш ніколи не повернулось до неї...

Тим часом холера заглянула трохи і у наше село... Її занесли нам з Кієва: одна баба, мати нашої робітниці, вернулася з богомилля і того-ж дня вмерла від холери... Чоловік її, що казав — візьме тепер собі молоду жінку, до вечора і сам минув ся... Але на цьому кутку більш не було смертельних випадків від холери, тільки на другому, казали, умер іще чоловік і дві жінки... На тім і кінець...

У нас того року уродив пречудесний баштан — динь, кавунів, огірків сила!... І ми, безпечні дівчата, бувши без материного догляду, уживали їх з нашими приятельками до нескочу... Та й на диво — були завжди у добрім здоров'ї!...

Але одного разу лучилась біда!... Оришка, забравши відра і веселенько сьпіваючи, пішла у беріг до колодязя по воду... Коли тут на пів гори пісня її відразу увірвалась, вона кинула відра до долу, сама впала на землю і стала качатись, тяжко стогнучи...

Дуже строжений батько звелів їй зараз дати випити чарку догтю, її увели у кімнату, положили долі, і ми з сестрою стали відтирати її сукнинами... Вона відразу заснула міцним, безпробудним сном...

Тієї-ж ночі, коли усі вже спали, я почула крізь сон, нежовк двері риннули і щось увійшло у спальню. Я розплющила очі, глянула — у нічній темряві до мене тихо, так що і не чути ходу, наближалась, подібна до жари, якась біла фігура.

Мені стало страшно, сумно...

— Се ти, Орисю? — спитала я.

Відповіді не було. Біла фігура наблизилась до мого ліжка і стала у мене в ногах. Холодний піт виступив у мене на чолі...

— Се ти, Орисю? — удруге спитала я.

Відповіді знов не було. Фігура постояла, постояла, далі повернулася і так же тихо вийшла, як і увійшла...

Другого дня, коли розказала я про цей адучай, усі в дворі порішили, що до мене приходила сама холера...

Оришка ранком піднялась, зовсім очунивши. Тільки сердешній бабі Зазульській Бог післав тяжке, невітінне горе: у неї вмер від холери її син-одиноць. Мені ще й прийшлося передати їй цю тяжку звістку... Пам'ятаю, як вона уся пожовкла, пожовкла, риси помертвіли... Тут відразу слюзи бризнули їй з очей, вона припала лицем до землі і судорожно заридала...

Вкінці того-ж літа ми виїхали з матір'ю за границю і не чули більш про холеру...

* * *

Тепер скажу трохи за дальшу долю наших приятельок. Оришка від нас перейшла на службу до одних панів

1893 р.

і виїхала з ними у великий город. Тут вона вже зовсім набралась панської цивілізації, стала убиратись і чесатись по паньськи, і скоро пішла заміж за багатого московського купця.

Орися, як вернулись ми з заграниці, ізнов стала до нас. Нам з сестрою прийшло на думку учити грамоті наших комнатних дівчат. Сестра узялась за маленьку Веклу, щоб доводила її трохи не до плачу, вимовляючи замість *ф* — *спх*, а я — за Орисю.

Способність і охота до науки в неї проявились надзвичайні!... За одну зиму, рахуючи тільки дні сьвят, я вивчила її доволі гарно читати, писати і чотирьом правилами арифметики. Окрім того, я познайомила її з Сьвятим Письмом і початками географії... Вона любила сама читати, а ще більш любила слухати, як я їй що читаю, особливе Шевченка. Відносини наші з нею, з товариських — стали як між учителькою і ученицею, і вона пронялась до мене глибокою, вірною, і, коли можна сказати, якоюсь благовійною любов'ю, хоч я й сама була тоді ще молоденька дівчина вісімнадцяти років...

Але охота строїти капостні штуки, так і зісталась за Орисею!... Постійно у дворі жалувались на неї, батько грозив їй кілька разів обрахувати — вона плакала, каялась, прохала, та й знов починала своє... Одного разу батько дуже вже розгнівавшись, відправив таки її... Тут вже й наші з матір'ю просьби не помогли...

Орися пішла заливаючись гіркими слюзами.

Скоро брат її, що був їй за батька, вийшов з сім'єю на поселення і узяв і її з собою. Там вона пішла й заміж і живе у достатку. Чоловік її торгує чобітьми, але усі рахунки веде Орися сама, як лучше грамотна. Свекруха не нахвалить ся її, і вона каже, що коли не пропала і стала путньою людиною, то усе дякуючи нам... Як ходила її свекруха у Київ на богомилля, вона сказала їй зайти до нас, у наше село, і передати мені деякий гостинець...

Ясним, сьвітлим образом стоїть Орися у моїй пам'яті... Баба Зазульська, здасть ся, і тепер адрастує...

Наталка Полтавка

Нові поетичні твори С. Руданського.

— [Далі.] —

Б А Й К И.

83.

Хмельницький в Ляхах.

Стали колись Хмельницького

Ляхи підмовляти,

Щоби нашу Україну

З Польщею з'єднати...

А Хмельницький їм говорить:

„Сядьте, добрі люди!

Послухайте мою байку,

Чи правдива буде?..

Ото був собі господар,

Мав ідного сина;

І любив він його щиро,

Сказано, дитина...

Любив його, як дитину,

Годив як паняті...

Але в того чоловіка

Був і вуж при хаті...

І бувало, як дитина

За обід сїдає;

В тую пору із під печі

І вуж вилізає...

І що дитя йому кине,

Що само упаде;

Вуж полізе, позбирає,

Вуж і тому радий!...

Але раз дитя почало

Із вужем дріччитись...

Дрочило ся, дрочило ся,

Далі стало битись...

Вуж до пінні розівзав ся,

Укусив дитину...

Аж надходить і господар

В ту лиху годину...

Як ударив по вузови,

То хвіст і остав ся...

А вуж живий, та безхвостий

У вори сховав ся...

Нема в хаті вже дитини

І вужа не стало...

А тим часом господарство,

Як вода спливало...

В рік іспила вся маєтність,

Всі його позитки...

Та вже й на нім не осталося

Ні рубля, ні нитки...

Іде бідний до ворожки...

Сьвітить вона сьвічи,

Посідила, погадала,

Каже: „Чоловіче!

Мав же, каже, чоловіче,

Ти вужа хатнього!

Все багатство, вся маєтність,

Все було від нього...

А як ти з ним посварив ся,

А може й побив ся...

То ото-ж ти через теє

Усього лишив ся!..."

Повертаєть ся господар

До своєї хати,

Присловив ся коло печі,

Та й став вужа звати...

Вилізає вуж безхвостий,

Та й став говорити:

„Ні вже, каже, чоловіче!

Разом нам не жити!

Коли ти на мене глянеш, —

Зараз пригадаєш,

Що до віку через мене

Ти сина не маєш!

Коли-ж я на тебе гляну,

Зараз пригадаю,

Що до віку через тебе

Я хвоста не маю.

Буду тобі, чоловіче,

Все добро робити,

Але разом із тобою

Я не буду жити!..."

От так воно, добрі люди!

Польща — то дитина,

Король польський — то господар,

А вуж — Україна!... (1858).

84.

Ворона і лис

Пробігав лис голодний

Через пеньки скаче...

ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Аж слухає десь ворона
На гиліяї краче...
Прибігає, хоч видати,
Та ніяк дістати...
Лис хитрить ся і вертить ся,
Давай підмовляти...
Підмовляє, щоби злізла...
Прищурює очі...
Обіцяє м'яса гори, —
Ворона не хоче...
„І не хочу, і не злізу!
Стала говорити,
Іди собі, коли хочеш,
На село дурити!...
Ти думаєш, що ворона
Розуму не має...

Сидить собі на гиліяї,
Нічого не знає...
Та я знаю, що ти хочеш,
Як псявіра їсти...
І хіба-б я дурна була,
Щоб думала злізти...“
— Бог з тобою, голубонько!
Став лис прикидатись:
Та тепер вже, возуленько,
Нічого боятись...
Вийшов указ з того світа,
Щоб мир був усяди!
Щоби мирно собі жили
І звірі і люди!..“
А ворона розважає:
Брешеш ти, мій враже!...
Далі кругом подивилась, —

Та лисови й каже:
„Та який же мир той буде,
Та спокій між нами,
Коли он-де йдуть до ліса
Стрільці із хортами!“
— Будь здорова, голубонько!
„А то що? Кудя ти?“
— „Та-ж стрільців лихе надносить,
Треба утікати!...“
„А указ же з того світа,
Що про мир писали?“
— Може вони ще указу
Того не читали.
„Ну, не бій ся-ж, голубчику!
Я лиш так сказала...
Але вашого указу
І я не читала!...“ (1858).

[Далі буде].

ІСТОРИЯ ЛІТЕРАТУРИ РУСКОЇ.

НАПИСАВЪ ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКИЙ.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

Література наукова.

[13. Михайло Драгомановъ].

— [Дальше.] —

Въ руско-українській літературі Драгомановъ займає визначне місце якъ етнографъ. Своїми основними студіями на полі фольклору, а найпаче приміненнємъ нової, порівнювочної методи до дослідівъ етнографічнихъ з'ясувань вінъ з'єднав собі поважане в кругахъ мужівъ ученихъ. Уже в 1874. р. видав він у Києві вразі з професоромъ Володимиромъ Антоновичемъ перший томъ етнографічного збірника „Историческія пѣсни малорусскаго народа“ (XXIV + 336 сторінь). Відтакъ р. 1875. заходами обохъ сихъ ученихъ мужівъ надруковано перший випускъ другого тому сего збірника. В передньому слові першого тому надруковано важну розвідку Драгоманова про українські пѣсні історичні в загаль, про поділ їхъ в категорії й про методу видавництва.¹⁾ Ось и важніший зразки сего писання:

Теперішнє виданє є пробою повного й критичного збірника історичнихъ пѣсень малорусского народу. Думку и плянъ сего збірника повитали симпатично збирачі й мужі, тямущі в дослідяхъ етнографічнихъ: М. Максимовичъ, Н. Костомаровъ, П. Кулїшъ, Н. Бѣлозерскій, Н. Лысенко, — они-то подали видавцямъ сего збірника чимало матеріалівъ, надрукованихъ и рукописнихъ. Крімъ нихъ доставили рукописні збірники ще й Нѣговскій, Марковичъ, Носъ, Мартинівъ, Новицкій, Чубинскій, Сѣницькій, Штангей, Стояновъ, Шиманівъ, Іванъ и Опанасъ Рудченко, Лоначевскій, Судовщиковъ, Ільницькій, Русовъ, Залюбовскій, Руданскій и и., а зъ Галичини М. Бучинскій, Бѣлинскій, Стефановичъ и д. и.

Історичними пѣснями малорусского народу названо всѣ пѣсні, в котрихъ визначають ся зміни суспільного побуту сего народу, мѣжъ-тимъ коли інші пѣсні з'являють історію его життя релігійно-обрядового, сѣм-йного, економічного... Відтакъ в історичнихъ пѣсняхъ

зображає ся поетична історія суспільнихъ проявівъ въ южній Русі трохи-не відъ IX. вѣку аж до сучаснихъ подій, се-бѣ-то до знесення панщини й до угорского повстання в Австрії в 1848. р. ба й до часу визволення крѣпаківъ и до польского повстання в 1861—1863. р. Багатство тихъ пѣсень и живий колоритъ, в якомъ збереглись очертї такъ довговѣчної історії, заслуговують на увагу тимъ бѣльше, що всѣ українські пѣсні історичні заховались в пам'яті неграмотного сѣльського люду... (стор. III—IV).

Збірнику сихъ пѣсень поділено на п'ять частей, одвѣдно до історичнихъ змѣнъ в народі: I. Пѣсні доби дружинної и княжої (відъ IX. столѣтя по XVI.). — II. Пѣсні доби козацкої: 1. пѣсні про війну зъ Татарами й Турками; — 2. пѣсні про боротьбу зъ Поляками (до смерті Богдана Хмельницького в 1657. р.); — 3. пѣсні про Гетьманщину до р. 1709. (до поразки гетьмана Мазепи й до руїни старон Сѣчи); — 4. пѣсні про кнець козацтва: в Гетьманщині до р. 1764., в Слобідщині до р. 1765., на Запорозжю до р. 1775.;¹⁾ — 5. пѣсні козацкі безъ ясного показу часу, коли они склались. — III. Пѣсні доби гайдамацкої (XVIII. вѣку). — IV. Пѣсні доби рекрутської и крѣпакської. — V. Пѣсні про волю.

В першому томі надруковано пѣсні вѣку дружинного и княжого та й перші відділи пѣсень вѣку козацкого, се-бѣ-то пѣсні про боротьбу зъ Татарами й Турками. Інші-ж пѣсні другого відділу, се-бѣ-то: а) пѣсні про боротьбу зъ Поляками при Хмельницькомъ; б) про Гетьманщину до р. 1709.; в) про кнець козацтва; г) пѣсні козацкі безъ ясного показу часу, — всѣ сї пѣсні мали ввійти в томъ другій. По думці Драгоманова перший томъ з пѣснями відъ вѣку IX. до другої половини XVII. вѣку творить мовѣ-то одну цѣлость, о скільки мо-

¹⁾ Переднє слово и всякі примітки видавці списали в мові російській.

¹⁾ Якъ додатокъ належать сюди пѣсні про Запорозжє в Туречині з р. 1775. до 1828. й про Черномор'є на Дніпрі й Кубані аж доси.

тивы суспільного побуту в давній Русі Київсько-галицькій справді являють ся схожими з мотивами побуту козачини XVI—XVII. вв. Більшість пісень першої частини зображає первістий прояви воєнної енергії Южнорусів у степах і на морі, і перші їх змагання, ширити свою колонізацію на полудневом Сході та півночними Заходом, і обороняти є в дні нападів кочуючих племен. Се-ж суть ті самі мотиви, котрі вважають ся засновком пісень і дум про боротьбу козаків з більшою організованою силою Турків і Татарів в XVI—XVII. в.

Далі читаємо в передньому слові, що на більшу частину пісень першої частини етнографі не звертали уваги, дарма, що в них з'являють ся останки історичної (суспільної) поезії руского народу. Се суть колядки і щедрівки та й гагілки; — ці пісні справді більш стародавній в дні інших пісень історичних. В колядках і щедрівках, що не з'являють слідів християнства, треба мабуть глядати не тільки останків найдавнішого „словословія“ богам, але й давних „словословій“ в честь лицарів та князів. Вже-ж Куліш в „Записках о Южной Руси“ (1856; т. I; стор. 196) догадувався, що між щедрівками є мабуть ті пісні, що їх співають в честь давніх руских князів. Відтак ті колядки, що оказують сліди дружинно-княжої періоди, в збірнику Антоновича і Драгоманова пояснено одвітними місяцями з літописей. Хоча в цих піснях рідко визначає ся діяч історичний, то все-ж суть вони вільним образом побуту в період удільності. Та от, вони мало зв'язні в Україні придивлюсь, — найбільше таких пісень записано в західній Малорусі, на Поділлі і в Галичині. Придивлюсь бо Україну часто руйнували всілякі нападники, між-тим коли на Волині і в Галичині міг навіть в XIII—XIV. в. існувати далі той суспільний лад, який проявляв ся в XII. в. в цілій удільній Русі. Відтак пісні з очертаними північною боярською добою співвають ся найпаче в Галичині і на Волині, а подекуди і на Поділля, позаяк особливо в галицько-волинській землі було скріпилось феодальне боярство ще в XII. в., а Волинь і Поділля були одними з центрів феодального литовсько-русского князівства в XIV. і XV. вв. (стор. XI—XII).

Самий характеристичний пісень історичний про напади татарські скорше можна віднести до XV—XVII. в., чим до XIII—XIV. в. Хоча бо напад Батєвих Татарів на Київсько-галицьку Русь в XIII. в. був вельми тяжкий, то все-таки тая Русь швидко піднеслась із руїни, ба й виступила до бою з дикою Татарвою. Коли-ж в 1475. в. в Кримі появились Турки і відтак на півночному березі Чорного моря побудовали кріпости, то Татаре стали справжнім бичем України. Почавши в дні хана Менгли-Гирея, хани татарські часто нападали на неї, і тев лихо вбільшувалося тим, що Україна стала предметом, а подекуди і театром спору між литовсько-польською і московською державою. На Україні Татаре захоплюють невольників, а Крим стає одним із головних невольничих ринків у світі, заосматрюючи українськими невольниками Турцію, а подекуди й Азію та Африку, ба й християнські держави, котрі купували у Турків руско-українських полонянників для своїх галерей (стор. XIV). Так минує ко-

нець XV. і більша половина XVI. вв., поки козацька колонізація в степах не вступила з Татарами і Турками в боротьбу, щоб заволідати і степами і берегом моря Того-то часу остаточно зложилась характеристична форма української думи, котру названо „невольничкою“ післюю.

Відтак в дні другої половини XVI. вв. починають ся пісні, котрі з'являють не тільки знамено певної доби, але й відносять ся до певних осіб і днів.

Всякий відділь збірника кінчить ся кількома татками піснями, котрі, з'являючи у своїй редакції сліди певної доби, по своему сюжету не суть виключним майном української поезії народної, а належать до бродячих (вандрівних) пісень з поетичними прикметами загально-європейськими. Хоча-ж в цих піснях мало є елементу оригінально-національного, то все-ж видавці прийняли їх у своїй збірник за-для того, що вони проявляють сліди редакції, що відбувалась під впливом певних обставин історичних. А вже-ж такі пісні вказують на потребу, вивчувати українську поезію народну методом порівнювочою. Тільки сею методом зможемо виділити чужу займанщину в дні свого питомого майна і означити ступінь культурних взаємностей України з іншими народами (стор. XVI—XVII).

В кінці переднього слова (першого тому) сказано дещо про фальсифікати деяких пісень народних. З українською, народною поезією (по словам видавців) скалося те-саме, що сталося трохи-не з всіма іншими: пам'ятники єи деякі видавці не тільки справлювали, уважаючи народний пісень в оригінал простакуватими, мужицькими, але подекуди й перероблювали, ба й підроблювали. Відтак фальсифікати допускали ся деякі горячі патріоти, що в народних піснях бажали показати сліди пам'яті про давню давнину, яка приміром зображає ся думою про морський похід князя-поганця в Візантію.¹⁾ Були й такі підроблювачі, що думою або пісню історичною вкривали якусь політичну тенденцію, хоча на пр. доказати симпатії козаків до короля Степана Баторія і до польського уряду.²⁾

Поміж історичними піснями, котрі достоту суть підроблені, по словам Драгоманова, дві думи визначають ся деякими прикметами художницькими, — се-б'єт думи про повстання Наливайка³⁾ і думи про похід на Польків.⁴⁾ А вже-ж в інших фальсифікатах бачимо чи-мало похибок в мові, і в загаль багато різниць в дні народних пісень в характері, що справді дивно, як могли вважати їх автентичними мужі, що гаразд знали характер народних дум та пісень. — Більша частина підроблених пісень історичних зображає козачину в дні Наливайка до Хмельницького, і в цих творах Драгоманов добачає всі ті похибки, які з'являлись в письмах істориків тринадцятих років, найпаче-ж довіру до „Історії Русов“ псевдо-Конніського, з котрою підроблені думи і пісні по-найбільше годять ся в зображенню фактів супроти інших жерел та актів (стор. XX). Хоча-ж Антонович

¹⁾ Ту думу подав Куліш в „Записках о Южной Руси“, т. I, стор. 172—178.

²⁾ Порв. думу „Дары Баторія. Смерть Богдана“ в „Запорожской Старині“, I, стор. 77—82.

³⁾ „Запорожская Старина“, I, 1, стор. 102—109.

⁴⁾ ibid., стор. 86—91.

и Драгомановъ признали десять думъ и пѣсень (першого тому) за фальсификаты, то обѣщали они надруковати ихъ въ самомъ концѣ вразѣ збъ своими примѣтками, въ которыхъ хотѣли доказати, чому вважають ихъ пѣснями.¹⁾

Выдавць надруковали у своему збѣрнику помѣжъ автентичными пѣснями ще кѣлька пѣсень и вѣдрывкѣвъ, котѣ денекуды суть пѣснями.²⁾ Про такі пѣснѣ высказували они свою думку въ одвѣтнихъ примѣткахъ.

Въ концѣ передняго слова (першого тому) сказано ще дещо про варианты историчныхъ пѣсень. Ихъ угруповано въ системѣ ось-якѣй: Маючи кѣлька вариантѣвъ той самой думы або пѣснѣ, выдавць выбирали зъ-помѣжъ нихъ вариантъ болѣе типичный, и принимали его за основной, друкуючи его передъ другими вариантами и вызначуючи его буквою *A*. Вѣдтакъ слѣдуючій иншій варианты: *B*, *V*, *G* и т. д. Коли сѣ варианты вважалися оригинальными, то друковано ихъ цѣлкомъ, коли-жъ они явились близкими до типичнаго варианта, то за-для скороченя объема книжки выдавць друкували только вѣршѣ, несхѣднѣй зъ тымъ основнымъ вариантомъ, вказуючи цифрами на вѣршѣ схожій. Такимъ способомъ сигнатура 11 *B* = 10 *A* значить се, що одинадцятый вѣршъ варианта *B* зовсѣмъ схожій зъ десятимъ вѣршомъ основного варианта *A*. Сигнатура-жъ 5 *D* = 6 *A*... „козакъ“ означае взаимну схожѣсть, зъ выемкомъ одного слова „козакъ“, котре стоить въ пятѣмъ вѣршу варианта *D* замѣсць вѣдповѣднаго слова въ шестѣмъ вѣршу основного варианта *A*.

Въ першѣмъ томѣ надруковано 69 историчныхъ пѣсень, а то 20 пѣсень добы дружиной и княжой (часть I.), а 49 пѣсень добы козацкой (часть II., вѣддѣль I). Вѣдтакъ надруковано ще чотыри варианты пѣсень и одну галѣку, котрій выдавцямъ доставлено въ часѣ друкованя книжки.

Всякій пѣснѣ пояснено вельми цѣнными примѣтками, въ которыхъ бачимо нову, порѣвнуючу методу въ выдавництвѣ матеріалѣвъ этнографичныхъ. Въ поясненяхъ своихъ выдавць цитуютъ не только лѣтописцевъ рускихъ и польскихъ, але и византійскихъ, и покликують ся на историчный творы писателейъ русскіихъ, польскіихъ, французскіихъ и нѣмецкихъ. Вѣдтакъ зъ украинскими пѣснями порѣвнують они пѣснѣ русскій, бѣлорусскій, польскій, чешскій, лужицкій, сербскій, болгарскій, новогречскій, нѣмецкій, французскій, испанскій и португальскій.

Деякі поясненя суть вельми просторіи, на пр. статейки про ось-тѣ думы: 1. Байда (I., стор. 153—159). 2. Олексій Поповичъ (I., 201—208). 3. Самбѣло Кѣшка (I., 220—230). 4. Маруся Богуславка (I., 235—240). 5. Дѣвка-воинъ (I., 315—327), и д. и.

Хоча-жъ се издавництво вызначуе ся науковою методою, то все-жъ позволяемо собѣ запримѣтити, що скептицизмъ обохъ ученыхъ выдавцевъ про автентичностьъ деякихъ думъ годѣ всюды виправдати. Вже-жъ Житецкій заявивъ, що въ высказѣ осуду про фальсификаты народныхъ думъ и пѣсень треба бути осторожнымъ. Ось и его слооа: „Вважаемо рѣчею конечною, высказати свою думку зъ причины pytania про фальсификаты деякихъ думъ и пѣсень, котрого доторкнули ся выдавць „историч-

ныхъ пѣсень малорусского народу“ ще въ 1874—1875. р. Они хотѣли въ концѣ своего выдана помѣстити тѣ думы и пѣснѣ зъ примѣтками про тее, чому они вважають ихъ пѣснями. Тому-жъ, що сего выдана не докѣнчено, пѣснѣ думы и пѣснѣ до сего часу стоять неначе пѣдъ судомъ и дослѣдомъ, дожидаючи оконченаго выроку... А вже-жъ мы не сумнѣваемо ся, що деякі думы и пѣснѣ справдѣ пѣснями, а за-для справжньої оцѣнки ихъ въ будущинѣ позволяемо собѣ высказати се наше бажане, щобъ ученій мужѣ, котрій коли-небудь займуть ся симъ пытанемъ, звернули свою увагу на нашѣ думки, высказаній про старинный книжный впливы на пѣсенну творчѣсть народу“.¹⁾

Тутъ запримѣчаемо, що по думцѣ Житецкого творцами народныхъ думъ могли бути школьники (наипаче школьники Кѣтвской коллегіи) и старцѣ-бандуристы.²⁾ Коли-бъ же народный думы справдѣ творились такимъ робомъ, то и не легко було-бъ доказати, що сѣй або той творѣ народнои словесности треба вважати фальсификатомъ за-для того, що въ ньому суть архаистичный слова, або деякі погляды книжныхъ людей на справу народный.

[Дальше буде].

Л І Р Н И К И.

Студія Кирила Студинського.

→ [Далі.] ←

С л о в а р е ц ь.

Галицькі лірники:

Українські лірники:

балюжник гній,	алюшник оселедець,
бараі ч. мн. бараі образ,	балайка уста,
барват волосе,	бараі образи,
барѣт кожух,	барват волосе,
	бармус кожух,
	Офени: бурмякъ опанча, бурмѣ- [ха кожух,
батій отець,	батій отець,
	батѣжник мотуз,
	забатѣжитъ ся повѣситись,
	бахтій тесть,
бѣнити курити,	бѣнити курити,
бѣтляти буті,	бѣтляти буті,
забѣтляти забути,	забѣтляти забути,
	бецакъ жовнір,
бі придавка, яку майже всю- да можна класти,	бі вже — вже, бі твій -- [твій,
бікѣта палица,	
бікѣцель поліцай,	
білюга редьков,	
біштѣр патик,	
босівний босій,	босівний босій,
	бѣтень борщ,
	бѣтніак бурак,
	бѣкша кваша.
бурвінь овес,	
бутельбух чарка,	

Шаповали:

Офени:

вѣсло масло,

Вандѣорити вести,
вивандѣорити вивести,
повандѣорник провідник,
вандѣорити вести,
вандѣать, вандѣорити —
[вести,

¹⁾ Выдавць не могли додержати той своей обѣщанія, по-за-якъ имъ не повелось, довести свое выдане до конца.

²⁾ Такими подправлеными пѣснями надруковано пѣдъ № 39. 41. 48.

¹⁾ „Мысли о народныхъ малорусскихъ думахъ“ Киевъ, 1893; стор. 128; примѣтка 3. ²⁾ Ibid., стор. 165—166.

Галицькі лірники:

Українські лірники:

Шаповали:
(гл. мислюга — солома),
відоймати відобрати,
віслюко яблоко,
віслюжниця яблонка,

Шаповали:
війхоти виїняти,

Шаповали:
вкóритись учитись,
навкóритись вивчитись,
вкóрник або лікóрник
[учитель,

вовчák пиво,
возмóнити везти,
возмóнник візник,
воїти — хотіти, я вою —
[хочу,

волóт осел,
вóлта кінь,

Шаповали:
ворнáчка качка,

Шаповали:
Офени:
вострóка дорога,

Офени:
вошóт лїс,

Шаповали:
Офени:
вснóпити втопити,

вяпéрти взяти,

Шаповали:
гавлїта корова,

Шаповали:
Офени:
гаврїш горох,

Офени:
гаврїдити лгати, брехати,
гаїмо молоко,

Шаповали:
Офени:
гáлусть сіль,

Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гaрбóт гуска,
гaртїха горівка,

Шаповали:
глáда голова,
горáти давати, л. ч. горáю,
грївóшитись грїтись,
гаврїй пан, дїдич,
гаврїйка панї, дїдичка,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Шаповали:
Офени:
гальóмний високий, глyбо-
[кий, великий,

Галицькі лірники:

Українські лірники:

гец жид,
гецїха жидівка,

Шаповали:
горігóль жовнір,
дейка вода,
дейниця керниця,
дэльман став,

дермóнити дерти.
дермóнка діра,
видермóнити видерти,

Офени:
з грецького:

дóлений теплий,
дóлити палити,
дóляс огонь,

Шаповали:
Офени:
дóльно горячо, дóльний
червоний, дóлик огонь,
дóлясникъ сонце, ду-
лбáсница ясна краска,

Офени:
дóлес напіроска,
zadúlic запати,
духóмка душа,
дяхнїти дати,
отдяхнїти віддати,

закатлóха скриня,
застїжмóрник застїжка,
застїжморити завязати,

зїкрó вікно,
зїкрá очі,
зїтáти, кїзїтáти — про-
[сити, молити,
зїтáти шáтер — мовити мо-
[литву,

Офени:
Злодїї:
зетїть говорити,
zitać говорити,
зетїть шукати, прощу, же-
[лаю, жадаю,

зїткó жито,
зїтóмити жити,
злóbýськати збирати, зби-
рати сметану з молока,
зрúтити скинути,
порúтити покинути,
жоклїя чарка,
йóнус син,
йóнуска донька,
йóрий старий,
йóруста старість,
йóрий старий,
гирóха старуха,
гирый старий,
гирóх старець,
кадрó коноплї,
камóха шапка,
кантїти говорити,
скантїти говорити,
скантїтись бути злим,
кáня шинок,
капéля шинок, чи не з лат,
капóшник ключ,

Шаповали:
Офени:
з грецького:

дóлений теплий,
дóлити палити,
дóляс огонь,

Шаповали:
Офени:
дóльно горячо, дóльний
червоний, дóлик огонь,
дóлясникъ сонце, ду-
лбáсница ясна краска,

Офени:
дóлес напіроска,
zadúlic запати,
духóмка душа,
дяхнїти дати,
отдяхнїти віддати,

закатлóха скриня,
застїжмóрник застїжка,
застїжморити завязати,

зїкрó вікно,
зїкрá очі,
зїтáти, кїзїтáти — про-
[сити, молити,
зїтáти шáтер — мовити мо-
[литву,

Офени:
Злодїї:
зетїть говорити,
zitać говорити,
зетїть шукати, прощу, же-
[лаю, жадаю,

зїткó жито,
зїтóмити жити,
злóbýськати збирати, зби-
рати сметану з молока,
зрúтити скинути,
порúтити покинути,
жоклїя чарка,
йóнус син,
йóнуска донька,
йóрий старий,
йóруста старість,
йóрий старий,
гирóха старуха,
гирый старий,
гирóх старець,
кадрó коноплї,
камóха шапка,
кантїти говорити,
скантїти говорити,
скантїтись бути злим,
кáня шинок,
капéля шинок, чи не з лат,
капóшник ключ,

Шаповали:
Офени:
з грецького:

дóлений теплий,
дóлити палити,
дóляс огонь,

Шаповали:
Офени:
дóльно горячо, дóльний
червоний, дóлик огонь,
дóлясникъ сонце, ду-
лбáсница ясна краска,

Офени:
дóлес напіроска,
zadúlic запати,
духóмка душа,
дяхнїти дати,
отдяхнїти віддати,

закатлóха скриня,
застїжмóрник застїжка,
застїжморити завязати,

зїкрó вікно,
зїкрá очі,
зїтáти, кїзїтáти — про-
[сити, молити,
зїтáти шáтер — мовити мо-
[литву,

Офени:
Злодїї:
зетїть говорити,
zitać говорити,
зетїть шукати, прощу, же-
[лаю, жадаю,

зїткó жито,
зїтóмити жити,
злóbýськати збирати, зби-
рати сметану з молока,
зрúтити скинути,
порúтити покинути,
жоклїя чарка,
йóнус син,
йóнуска донька,
йóрий старий,
йóруста старість,
йóрий старий,
гирóха старуха,
гирый старий,
гирóх старець,
кадрó коноплї,
камóха шапка,
кантїти говорити,
скантїти говорити,
скантїтись бути злим,
кáня шинок,
капéля шинок, чи не з лат,
капóшник ключ,

Шаповали:
Офени:
з грецького:

дóлений теплий,
дóлити палити,
дóляс огонь,

Шаповали:
Офени:
дóльно горячо, дóльний
червоний, дóлик огонь,
дóлясникъ сонце, ду-
лбáсница ясна краска,

Офени:
дóлес напіроска,
zadúlic запати,
духóмка душа,
дяхнїти дати,
отдяхнїти віддати,

закатлóха скриня,
застїжмóрник застїжка,
застїжморити завязати,

зїкрó вікно,
зїкрá очі,
зїтáти, кїзїтáти — про-
[сити, молити,
зїтáти шáтер — мовити мо-
[литву,

Офени:
Злодїї:
зетїть говорити,
zitać говорити,
зетїть шукати, прощу, же-
[лаю, жадаю,

зїткó жито,
зїтóмити жити,
злóbýськати збирати, зби-
рати сметану з молока,
зрúтити скинути,
порúтити покинути,
жоклїя чарка,
йóнус син,
йóнуска донька,
йóрий старий,
йóруста старість,
йóрий старий,
гирóха старуха,
гирый старий,
гирóх старець,
кадрó коноплї,
камóха шапка,
кантїти говорити,
скантїти говорити,
скантїтись бути злим,
кáня шинок,
капéля шинок, чи не з лат,
капóшник ключ,

Шаповали:
Офени:
з грецького:

дóлений теплий,
дóлити палити,
дóляс огонь,

Шаповали:
Офени:
дóльно горячо, дóльний
червоний, дóлик огонь,
дóлясникъ сонце, ду-
лбáсница ясна краска,

Офени:
дóлес напіроска,
zadúlic запати,
духóмка душа,
дяхнїти дати,
отдяхнїти віддати,

Галицькі лірники:

відкап'ювати вітворити,
закап'ювати замок,
закап'ювати замкнути,

Шаповали:

карабля лижка,

Шаповали:

каравона дівчина,

качати сидіти,

кеміть ніч,
кеміти смеркати,
кімати спати,
кімотати ночувати,

Шаповали:

Офени:

Злодії:

з грецького:

керити пити,

Шаповали:

Офени:

керх свиня,

Шаповали:

кіксати клакати,
кіндик рік,
кіта яйце,

клівити робити,
розклівити роззати з чобіт,
вклівити взути чоботи,
клівий добрий,
кліве добре,
неклівий злий, квасний,
[гіркий,

некліве зле,

Офени:

Злодії:

з грецького:

клімати красти,

клімтюр ринський,
кліуса церква,

Офени:

з грецького:

кліюжити лежати,
кліюжниця підлога,
покліюжка постіль,

Шаповали:

Офени:

ковтюр горнець,

Шаповали:

ког'ювати гнати,

Українські лірники:

закап'ювати замок,
закап'ювати замкнути,

карабеля лижка,

карабка

каравона дівчина,

катрати закопати, сховати,

покатрати поховати,

скатратись сховатись,

качати сидіти,

накачатель настоятель,

гальбоний накачатель —

[становий,

кеміть ніч,

кемітати ночувати,

кіматі спати,

кімальниця спальня, ліж-

ко, кіматі спати, кі-

мальничий диван.

кіта ніч, кітанка спане,

кіматі, кіматі спати.

херіа-ево спати,

кірити пити,

кірака п'ятника,

укіраний п'яний,

керити пити,

керо пиво,

кірха свиня,

кірхуні пороса,

кірхунік хлів,

кірха свиня,

кіндик рік,

кіто яйце

респане кіто крашанка,

клевотити робити,

клівий добрий,

кліве добре,

неклівий злий,

некліве зле,

клівой добрий, кліво до-

[бре,

кліву добрий, кліву до-

бре, некліву злий, не-

кліву зле,

то хлєс слава, честь,

кліматі красти,

клімута злодійство,

клімунік злодій,

кліуса церква,

кліусник хрест,

окліуса церква,

η εκκλησια-ας церква,

кліюжити класти,

покліюжниця постіль,

покліюжитись лежати,

кліюжити красти,

кліюжити лежати,

ковісто тісто,

ковізнник коваль,

ковізнниця кузня,

ковтюр горнець,

ковтюрниця збанок,

ковтир горнець,

Галицькі лірники:

заког'ювати загнати,
виког'ювати вигнати,

кондій пиріг,

Офени:

копсати бити,

Злодії:

корх піп,
корха попада,
корхині попович, попівна,
котинь віз, санки,
краватка повивач,
красінка ягода,

Офени:

кремед ч. мн. кремеді бу-

[рак,

креміз часник,

з грецького:

крісо мясо,

Шаповали:

Офени:

Злодії:

з грецького:

крик'ювати кричати,

круляти варити,

кублизько близько,

кувечер вечер,

Офени:

кувізо зелізо,

Шаповали:

кудинь день,

куд'он дзвін,

куд'онити дзвонити,

Шаповали:

кузатра завтра,

кузач час,

кулати бити,

закулати забити,

покулати побити,

Офени:

кулопата лопата,

кум'аток шматок,

кум'аточок шматочок,

кумса хліб,

кізітати кумси жебрати,

кумуніський ласкавий,

курґа ліра,

курґати грати,

кур'ашник музикант,

Офени:

куч'єрба вчера,

куч'єрити кусати,

кольба рознустиця,

комрій живіт,

(гл. лунд'ій пиріг),

скунд'як ч. мн. скунд'яки

[пиріг,

конті, що се? — а кон-

толь, отже що?

копсали бійка,

копсати бити,

ковзає "

корх піп,

корхині попада,

корхині попович, попівна,

котинь віз,

красінка кров,

красімний червоний, кра-

[сіма кров,

хрєсоч, хрєм' цибуля,

крісо мясо,

сіводне крісо гижки,

крєсо крєсинное мясо,

крєсо плєное солонина,

крєсо, корєсо мясо,

крєсо мясо,

хрєз "

кріксати кричати,

крім гріх,

крім'ішний грішний,

курляти варити,

крутіло колесо,

кувестіане християни,

кувечер вечер,

кучарь "

(гл. ковізнник коваль),

кувезно тяжко,

кудень день,

куд'онник дзвін,

куд'онити дзвонити,

куд'онник дзвін,

кузатра завтра,

кузач час,

кулати бити,

кулашниця оружје,

кулашник стрілець,

закулати забити,

покулати побити,

откулати вітворити,

кум'аток шматок,

кум'аточок шматочок,

кунсо хліб,

курґа ліра,

курґати грати,

кур'ашник музикант,

кур'ашка пісня,

кур'ашать сьївати,

кур'ашміль вуйко,

кур'ашмілька тітка,

кутіга комната,

куч'єрба вчера,

кус'єрити кусати,

кус'єрники зуби,

кух'їй біда,

кух'їча біда, біднота,

[Далі буде].

ВОЛОДИМИР ШУХЕВИЧ.

[Гл. портрет на 309 стор].

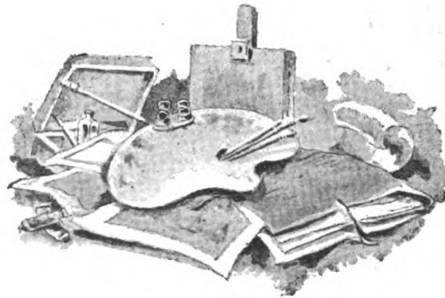
Володимир Шухевич, професор реальної школи у Львові, належить до найдіяльніших членів руської громади львівської. Громада ся не велика числом і не богата людьми, охочими до праці в користь цілого народу. Від якої пів-сотні інтелігентних львівських Русинів залежить весь розвій численних товариств народних і видавництв, а що „жатва многа, ділателей же мало“, то на кожного такого громадянина припадає і велика робота. А треба тямити, що кожний з них має ще і свої великі обовязки, як чоловік працюючий на своїм становищі суспільнім і як батько родини. Крім того обставини, серед яких приходить ся працювати для народа, зовсім не легкі і вимагають від чоловіка великої енергії і посвячення, щоби не втратив охоти до громадської роботи. Пам'ятаючи се, тим більше мусимо цінити людей, що ціякими перепонами не дають ся відстрашити від діла, користного для загалу. До тих людей належить і професор Володимир Шухевич.

Товариство „Боян“, редакція „Дзвінка“ (заснованого самим В. Шухевичем) і „Учителя“, товариство „Руска Бесіда“, відтак етнографія — отсе головні поле, котре собі вибрав В. Ш. для своєї діяльності, не згадуючи вже про інші товариства, в котрих він все належав до найлучших членів. „Боян“, що здобув собі таку популярність, завдячує се головно В. Ш. — еви (нагадаймо собі лиш славу прогульки „Бояня“ на виставу чеську). На „Дзвінок“, одинокі ілюстроване письмо для дітей, посвятив В. Ш. немало труду і (як то у нас звичайно дів ся) гроша. заки Руське товариство педагогічне перепало се видавництво на себе, полишивши редакцію самому оснудателеви письма. А „Дзвінок“ належить до наших найлучше редагованих письм. В товариській житю на „Бесіди“ В. Ш. першорядна сила, що вмів найти науку і забаву не лише для старших, але й для дітвори. Вкінці на сего річний виставі львівській павільон руських товариств і більша половина відділу етнографічного — то також В. Шухевича діло, котре треба почислити ему між его найбільші заслуги, бо то, що він там мимо великих перепон зібрав і виставив, свідчить не лиш о его розуміню в уряджуваню таких відділів, але й о великій любови до народу, що его старав ся проф. Шухевич показати в правдивім а так гарнім світлі в очах сотень тисячів гостей виставових.

Сих кілька коротких слів признання подаємо до портрету В. Шухевича на першій стороні сего числа.

ЛІТЕРАТУРА.

Oesterreich in Wort und Bild. В справі відділу галицького у звістнім великим видавництві відбуло ся 3-н. ст. липня с. р. засідане в палаті к. к. намістництва у Львові під проводом, спершу намістника, а відтак будущого міністра Ф. Залеського. Поодинові відділи розділено в той спосіб, що обіймали: гр. Вол. Дідушинський промисл домашний; Володисл. Лозинський місто Львів; проф. Ростафінський місто Краків; проф. Дуниковський опис Галичини; д-р Демиркевич археологію і доісторичні часи; проф. Нат. Левінький історію Руси до 1410 р., цілу дальшу історію д-р М. Бобжинський; посол Ол. Барвінський обичаї і звичаї Русинів; Матусик обичаї і звичаї Мазурів; Болос-Антоневич і Маріян Соколовський шутку; Пекосінський сфрагістику; проф. Ст. Смоляка історію Польщі до 1340 р.; рад. шк. Герман колонізацію німецьку; проф. Ів. Верхратський діалектологію руську; проф. д-р Ом. Огоновський літературу руську; проф. Ст. Тарновський літературу польську; Шайноха геологію; проф. Пілат економію і статистику; Билицький музику; Сегель обичаї і звичаї галицьких жидів. — Ілюстрації роблять головно Фалат і Кухановський. До кінця 1894 р. має бути доставлена ціла рукопись. За аркуш друку рішено платити 70 зар. — До участі в описі Буквини и запросила протекторка видавництва архієпископа Стефанія на співробітників: проф. Людов. Семитинович-Штайфого для опису краю; кустоса Йос. Сомбатія для представлення часів доісторичних; проф. д-ра Дм. Ончіюла, д-ра Ів. Полека і радн. д-ра Ферд. Шігавера для історії краю; проф. унів. д-ра Сидора Ончіюла для представлення греко-православного релігійного фонду; радн. д-ра Вас. Ключенка, проф. унів. д-ра Ів. Сбіру, проф. С. Маріяну, о. Олекс. Манастирського, д-ра Р. Кайндля, о. Д. Дана, д-ра Ів. Полека і проф. Кар. Ромсторфера для етнографії; проф. унів. д-ра Ів. Сбіру, проф. унів. д-ра Ом. Калужницького і д-ра Руд. Волькана для літератури; проф. Сид. Воробкевича для музики; проф. Еріха Кольбентаера для промислу домашнього; рад. Ант. Захара, інспектора лісового Вінк. Беля, проф. унів. Фридр. Кляйнхекера і д-ра Губ. Вільцього для господарства. — Засідане в справі відділу буквинського відбуло ся 7 н. ст. липня с. р. в палаті управи крайової в Чернівцях під проводом управління крайового гр. Йосса. Термін до виготовлення праць назначено до кінця 1895 р.

ШТУКА.

Тарас Шевченко з бандурою над Дніпром, фототип з образу Костя Трутовського, появил ся сими днями із звістного артистичного заведення Ангерера у Відні коштом наукового товариства ім. Шевченка. Рисунок прегарний а викінчене фототипа знамените. На надбережній скелі сидить задуманий поет і держить бандуру. З місяця, де находить ся Тарас, розлягає ся чудовий вид на Дніпро, доохрестні села, луки й поля. Бєсть се безперечно один з найгарніших образів, на котрім зображений наш Тарас, то і товариство ім. Шевченка добре прислужило ся нашій публіці, подаючи їй нагоду набувати відбитку село ціного твору для прикраси хат. Оригінал образу находит ся в посіданю Ол. Батрухіна в Москві. — Ціна фототипа 25 кр., а набути его можна в науковім товаристві ім. Шевченка у Львові [ул. Академічна ч. 8].

Ілюстрована Україна. „Нива“ р. 1894. Ч. 11.

На берегу Дніпра — К. Крижницького [12, стор. 269].

Академик пейзажного малярства Кость Крижницький займає одно з визначних місць серед пейзажистів. Записавшись до Академії Штук в 1877 р., він вже по двох роках почав виставляти свої роботи, і з сеї пори майже що року его образи украшають вистави, доказуючи постійний розвій таланту молодого артиста.

Маленька говільщица — Іжакевича [12, 273]

Се єї перша сповідь; перший раз вона говіє яко старша дівчина, а з якою побожно-стю ступає вона, щоби поставити тонку свічку перед образом!... І мати і батько поручили їй також поставити і за себе свічки, а старенька бабуся, що прийшла з нею до церкви, заглибляє в свою молитву і не звертає уваги на свою побожну внучку...

Говільщици, записывающіеся при исповѣди — Іжакевича [15, 345]

Велика тайна причастія. Вже від 7-ого року жити повинен чоловік приготувати себе до него говінєм, се є молитвою, постом і сповідю. Всі що кають ся, приступаючи до сповіди, записують себе в окрему книжку, котра веде ся при кожній церкві. Як відбувають ся єї записи по селах, показує нам рисунок Іжакевича.

Зарываніє на живъ костей, оставшихся отъ розговѣнья — Іжакевича [16, 365].

На рисунку бачимо три особи: батька і двоє дітей. Річ дів ся в ночи на повні місяця. Батько стоїть з рикалем над викопанною ямою, в котру дівчина вкидає кістки, а малый зазирає то в яму, то на кістки. Казачья левада — С. І. Васильківського [17, 389].

Широкий дуг, оден з тих, котрими покрита Україна, безкрайне синє небо з йдучими по ньому легкими, неначе дим, хмарами, синя далина — се зміст пейзажа.

Хоръ — Н. А. Ярошенка [18, 412].

В саду, в тіни дерев, огрядий, добродушний дячок зібрав дітей і каже їм співати. Сей хор, справді, чудовий; чудові фігури дітей, а характерним виразом у кожного з них; симпатична також огрядна, коротка фігура дячка, розмахуючого в тактовними руками, з заплетеними волоссями і поважним лицем.

Василь Лукич.

НАУКА.

Як ділають на організм перемінні токи? Славні досвідченя нашого земляка, американського фізика Теслі, про котрі в своїм часі подає вістку читачам „Зорі“ [гл. „Зоря“ ч. 17 з 18.3 р.], довели, що переривані електричні токи, так убійчі для організму, стають зовсім нешкідливі, коли частість пробігаючих токів значно побільшає ся. Подібні досліди перевів тепер Арсонваль в Парижі. Він пропуслав через організм так скоро по собі слідуючі токи, що частість їх доходила міліона дрозань на секунду; напружене тих токів переходило пять амперів. Сі досліди навчили, що токи так скоро переривані не ділають зовсім на загальну чутливість і корчливість мускулів, а так входячи в тіло не справляє жадного болю. Виміна матерій в тілі стає живішою, о чім свідчить збільшене видаюване углевої кислоти. А преці не підноситься ся ні трохи теплота тіла. Тев дає ся вияснити в той спосіб, що побільшає ся теплота організму, що єї він втратить через преміюване. Начиня крововосні розширяють ся, о чім свідчать обнижене тисненє крови. Арсонваль подає ще дуже цікавий дослід. Наколи межі дві особи, що замикать обіг току, втрутити сім електричних ламп, розжарюють ся їх углеві волокна, а преці згадані особи не дізнають жадного потрапсєня. Автор думає, що ті досліди можуть мати велике значєня в терапії.

Адам Бачинський.

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

БІБЛІОГРАФІЯ.

Подає Василь Лукич.

а) книжки.

Взори поезії і прози для класи п'ятої ц. н. шкіл середніх уложив Др Константин Лучаковский. — У Львові, 1894 р. Накладом фонду красового. Стор. 12 пен.+XXXII і 434 в 8°. Ціна оправленого примірника 1 зар. 80 кр.

Зміст: Вступ. Начерк стилістики, поезії і реторики. Діл перший. Взори поезії. *Часть первая. Поэзия эпическая*. I. Епопея народна [Гомерової Іліади пісня перша, переклад Ксен Климковича. Гомерової Одисей пісня шоста, пер Петра Байди]. II. Епопея лицарська [Пісня о полку Ігоревім, пер. Мих. Максимовича. Косове поле, пер. Мих. Старицького]. III. Епос релігійний [Божественна комедія Дантова, пер. Сивенського]. IV. Епос комічний [Вергілієва Енеїда, перелич. Ів. Котлярівським]. V. Епос зявирний [Лис. Микита, перерібка Ів. Франка]. VI. Повість поетична [Дума про княгиню-кобзаря. Москалева криниця]. VII. Казки [Русин воля, Ант. Могильницького. Ластівка (з нар. повір). Богатий Марко, Школиченка]. VIII. Поезія хутірня [Мелібей і Тітір — Вергілієва Марна, пер. Ос. Шухевича. Ідія, Ів. Франка]. *Часть вторая. Поэзия лирическая*. I. Пісні і совети [Не для людей, Захід сонця і Минають дні, Т. Шевченка. Веснівка, Верніть ся пісні рідненькі, Розпука і Сумрак вечірній, Марк. Шапкевича. Раз мотилка голубила і Серед поля широкого, В. Шашкевича. Вечір, Чайка і Перепілка, Школиченка. Ніч, Чайченка. Пташка, Л. Глібова. Руська пісня, Бог. Кирчова. Поніміла по Україні, Дан. Млаки. Чи знаєш, де країна тая мила, Пою коня при Дунаю, С. Артемівського. Пісні народні: Похід і Чорна ріка заворана. В хаті, Жарка. По морю, К. Устияновича. Гайного — Божа Мати і На лаченьку, пер. Мих. Старицького; Вітер грає, пер. Лесі Українки. Ой чому ти не літаєш, Степ. Руданського. І я чоловік, Бондаршиного. Бахчисарь, Л. Українці]. II. Оди і гимни, Псалми і пісні релігійні [До музи і До зорі, Т. Шевченка. До корабля, До Аристія Фуска і До Аполлона (Горация), До Хромія Айтинеянина витязя в переріжках на воє і До Теміди (Піндара), пер. Ів. Франка. Сотворитель, Мих. Устиянович. І окресни Боже, Отче наш і Молитва, Ос. Федьковича. Псалми LXII і CIV, переспів Павла Ратая. Гимн народний. Пресвятий Богородиці Бердичівській (з уст народних)]. III. Пісні обрядові і суспільні [З уст народних: Коляда. Прощане колядників, Щедриківка, Ремезь. Ладівка, Пісня обжирянова, Сирота, Бурлак, Чумаки, Коломийки і шумки, Козачки, дрібушки і чабарашки. — Чабан, Дан. Млаки]. IV. Думи і елегії [Думи мої, Вітер в гаї нагнає, Чого мені тяжко, Буває іноді, Як маю і журити ся, І золотий й догогої і Лічу в неволі дні і ночі — Т. Шевченка. На скелі, Ос. Кониського. Елегія, Школиченка. На могилі Т. Шевченка, Чужбинського. Смерть атамана, Вас. Чайченка. Бувай здоров (Байрона), пер. Мих. Старицького. Прощане (Публія Овідія), пер. Ів. Франка]. V. Сатири, Сміховинки і листи поетичні [Причепка, Город і село, Невіроному другови і До моєї книжки (Горация) пер. Ів. Франка. Пісня про всяку рибу, В. Аскандрова. Борба з вітрами (Дон Кіхота Серванта), переспів Ів. Франка, Невіроному другови (Овідія), пер. Ів. Франка. До сестри, І знов мені не привезла і Хіба самому написати, Т. Шевченка]. VI. Поезія епіграматична [Золоті слова Тар. Шевченка. Народні пословиці і приказки. Загадка. Загадки і Розгадка загадки, Дідуся Кевира. В альбумі, Кор. Устияновича. Епіграф Гайного, пер. Ол. Пчілки]. VII. Поезія описова [Ой діброво і За сонцем хмаровька пливе, Т. Шевченка. Весна Дніпрової Чайки. По Італії, Бобенка і Похвала Італії (Вергілія), пер. Ос. Шухевича]. VIII. Балади [Доско-тарни, Як. Щоголева. Лісовий цар (Іетого) пер. В. Чайченка. Нурень Шілер, пер. Цезаря Біліла]. IX. Думи історичні [Плач невольників на турецькій каторзі. Козаки здобувають Варну в р. 1605. Похід Свирговського в Волощину в р. 1574. Смерть Федора Безрідного і Смерть трох братів у Самарі] X. Мити і легенди [Німба (Овідія), пер. Ів. Сердючого. Стародавня легенда про черця, що жив аж триста літ. В. Аскандрова. Індійська легенда про чоловіка, в балці, Ів. Франка]. XI. Байки [Будяк, В. Забіли і Шелестуни, Л. Глібова]. XII. Проза в поезії і поезія в прозі [Циган псалмиста та Лев і Пролет, Ст. Руданського. Старець і Милостивий (Тургенева). Третя псалма Руславова. Осін, у Верховині, М. Устияновича]. *Часть третья. Поэзия драматическая* [Антігона (Софокла), пер. П. Ніжинського. Мартин Боруля, комедія Карпенка Карого]. Діл другий. Взори прози. I. Проза повістева. Повісті, оповідання і казки [В обороні чести, з повісті Раймунда. Сестра, опов. М. Новчка. Турецькі бранці, іст. опов. Сид. Воробкевича. Гордий цар (казка нар.). Оріся, Ідія П. Куліша]. II. Проза історична [Британія під Римлянами (Маколей). Первісна культура материльна і духовна Руси киянської в добі домонгольської (Грушевський), пер. Н. В. Вітеп і Ієдими (В. Антонович). пер. В. К. Значіне Львова в краю і за границею в другій

полівині XV в. (Шараневич), пер. О. Б. Характер Данила (Дашкевич). Смерть і похорони воя. Сал. Потоцького, подає Вас. Червешкий]. III. Проза описова [На дніпрових порогах, оп. Чужбинського. Степ, після Гоголя. В горах гімалайських. Яр. Окуневського. Фльорентія, Мих. Подолінського. Лорд Байрон, Ів. Франка]. IV. Проза наукова [Зазуля на свободі а в неволі, нап. Ів. Верхратський. Історична сторона „Слова о полку Ігоревім“, з „Іст. літ. дра Ом. Огововського. Початок книжкового письменства на Руси, з „Русь. іст. бібліотеки Ол. Барвінського“. В справі народного языка, розв. Ів. Верхратського. Отець і Син, розв. Грин. Цеглинського. Естетичне образове у Греків, після Лемкого. Що таке штука і в чім заключає ся її істота? (Тен). пер. Ол. Барвінського. Про громовиків, Ів. Нечуя-Левіцького). V. Проза реторична [Гречу-левича проповідь до людей азіяних, котрі ніякої роботи не люблять. Бєсєда Вол. Барвінського]. VI. Інші роди прози [Лист В. Барвінського до Льва Гузара. Лист Наталя Вахнянина про музику взагалі. Розмова між Ехекратом а Федоном].

Підпаль. Панько. Два оповідання. Написав В. Чайченко. — У Чернівцях, 1894 р. 28 стор. 17°. Ціна 3 коп.

Батько та дочка. Оповідання про те, як чоловічови під зем- лею в шахти пригода трапила ся Написав В. Чайченко. — У Чер- нівцях, 1894 р. 36 стор. 16°. Ціна 5 коп.

Як треба жити та інші оповідання П. З. Р.—оп. — Москва, 1894 р. Видане Губанова 108 стор. 8°. Ціна 7 коп.

Провідник по павільоні львівських руських товариств народних на Виставі краєвій. — У Львові, 1894 р. 60 стор. мал. 9°. [Ілустрація на окремій картці в середині і на окладці з підписом: „Павільон львівських руських Товариств народних“]

Кухарня Руска обнимаюча школу вареня дешевих, смачних і здорових обідів зібрана через Фльорентину а Ванду. Часть I. Выдане перше. — У Львові, 1894 р. 3 друкарні народної В. Маньчюго. 266 стор. 16°. Ціна 70 кр.

Зміст: Загальні поради для господинь. О приміненню огня в кухні. Досвід господарські. Перші відомости кухарські. О крайню миса, пта- ства і рыб. Зупи і додатки [причини] до зуп. Ріжнородні соси. При- ряджане воловини. Приряджане телятини. Приряджане баранини. При- ряджане свинини. Ярини. Іарнітури до ярин. Мучні і яєчні потрави. Додаток.

С. Бураковскій. „Тарасъ Бульба“ Н. В. Гоголя. Розборъ по- вѣсти для учащихся, съ приложеніемъ статьи „Характеристика и значе- ніе поэзіи Гоголя“. — Новгород, 1894 р. 31 стор. 6°. Ціна 25 коп. Друк. 1.200 прим.

Богданъ Хмельницкій, его жизнь и общественная дѣятельность. Биографическій очеркъ В. И. Яковенка. Съ портретомъ Богдана, гра- вированн. Геданомъ. [Жизнь замѣчательныхъ людей. Биографическая би- блиотека Ф. Павленкова]. — Петербург, 1894 р. 96 стор. 8°. Ціна 25 коп. Друк. 8.100 прим.

Т. Г. Шевченко, его жизнь а литературная дѣятельность. Биогра- фическій очеркъ В. И. Яковенка. Съ портретомъ Шевченка, гравиро- ванн. Геданомъ. [Жизнь замѣчательныхъ людей. Биографическая би- блиотека Ф. Павленкова]. — Петербург, 1894 р. 95 стор. 8°. Друк. 8.100 прим. Ціна 25 коп.

А. Андрієвскій. Изъ жизни Кіева въ XVIII. вѣкѣ. [Архивныя замѣтки]. — Кіев, 1894 р. II і 120 стор. 8°. Друк. в 100 прии Грицько Основьяненко. Бой жини. Шутка-водевилъ въ 1-мъ дѣйствіи. — Харків, 1893 р. 40 стор. 16°. Друк. 200 прим. Ціна 15 коп.

О. А. Левицкій. Археологическія экскурсіи Т. Г. Шевченка въ 1845—1846 гг. — Кіев, 1894 р. 14 стор. 8°. Друк. в 50 прии.

Гетманъ Богданъ Хмельницкій, или присоединеніе Малороссіи. Историческая повѣсть. — Выдане Е. Губанова. В Москвѣ, 1894 р. 107 стор. 16°. Друк. 6000 прим.

Н. К. Сторожевскій Семень Палѣй, Кіевское Полѣсье, Волинѣ, 1670—1710. — Житомир, 1893 р. 131 стор. 16°. Ціна 1 карб. Друк. 800 прим.

б) періодичні видання.

Житє і Слово. [1894. Книжка IV. За місяць липень і серпень Стор. 160 в 8°]. Зміст: Едіп Цар, трагедія Софокла. Із Голістана Саадія, перекл. А. Кримського. Основи суспільности, повість Ів. Франка. Мате- рия для історії віршів українських, Мих. Драгоманова. Літературні стремління галицьких Русинів, Ів. Зеневича. Із старих рукописів: III. Вавдрієвка Богородиці по пеклі Пісня про Роланда, перекл. В. Щурата. Старій харті вільности. Мих. Драгоманова. Будда і Буддизм, І. Фера. Із уст варада. В. Казки: 1. Премудрий младенець 2. Фрайр на гусячих ногах. Г. Новелли і Фабіо. Критика і бібліографія: VIII. М. Шашкевич і галицько-руська література, Ів. Франка. IX. Противоположність сатира; сектант на Україні, М. Драгоманова. X. Етнічна антропологія В. Ва- силевського. XI. З поводу статі Ів. Франка, Мих. Драгоманова.

Кіевская Старина [1894 р. Липень. Том 46. Стор. 1—132, 289—304. 1—16 і 8 опов. 8°]. Зміст: Воспоминання М. К. Чагого. П. Я- рема, розказъ изъ запорожской жизни, А. Добровольского. Южно-русска інтермедія изъ польской драмы „opinia duchowna SS. Borusa у Nieba“, соообщилъ М. Марковский. Несколько страннечекъ изъ мохвъ воспоминан- ний, З-сима Нодоборовского. Воспоминання Іосифа Самчевского. Ака- демическій комиссаръ, П. Ракина. Документы, извѣстія и замѣтки. Библіографія. Додатки: 1) Дневникъ генер. подскарбія Як. Марковича. 2) Словарь малорусской старины.

На памятникъ Т. Шевченка у Львові зібрали Вп. дами в Одесі 110 рублів, а Вп. Пісочинень зібрав між знайомими 40 рублів.

З сих Числом розеяслено додаток: „Словарь російсько-український“, том II-ий, арк. II-ий.

Редактор части літературно-наукової: **Василь Лукич.**

Видане Наукове Товариство ім. Шевченка.

За редакцію відповідає: **Осип Маковей.**

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка — під зарядом К. Беднарського.